

**IOAN TECULESCU, DIRECTORUL DESPĂRȚĂMÂNTULUI ALBA
IULIA AL ASTREI ÎN SERVICIUL CONSTRUCȚIEI PRIN CULTURĂ
AL NAȚIUNII ROMÂNE (1902-1924)**

DRAGOȘ L. CURELEA
Liceul Tehnologic „Avram Iancu” Sibiu

Asociațiunea Transilvană - ASTRA a urmărit de la începutul activității sale construcția națiunii române din Transilvania și emanciparea, respectiv, afirmarea acesteia prin mijloace cultural-specifice și funcțional-organizatorice¹. Emanciparea socială, culturală, economică și cea națională însoțite de formarea, respectiv cultivarea unei conștiințe specifice la românii din Transilvania și Banat, au fost obiectivele prin care Comitetul Central al Asociațiunii² începând din anul 1861, dar și Partidul Național Român din Austro-Ungaria începând din anul 1881, au știut să pună în aplicare, în condițiile complexe pentru români ale Pactului Dualist după anul 1867, strategia sa³. Urmare a acestor demersuri culturale, economice, școlare, naționale a putut fi realizată Unirea din anul 1918, un rezultat firesc al activității elitelor românești (confesionale, cultural-laice, economice)⁴.

Mai multe studii în care au fost analizate și prezentate rezultatele muncii unor cercetători, fac referire la contextul social, politic, educațional, cultural în care a apărut Asociațiunea și despărțămintele sale. De asemenea, au fost studiate și prezentate Adunările generale anuale ale Astei, respectiv, au fost publicate informații monografice privitoare la contribuția unor personalități politice, culturale, economice pentru atingerea scopului acestei instituții cultural-naționale a românilor transilvăneni și îndeplinirea obiectivelor sale. Acest efort consistent de cercetare constituie temelia cunoașterii activității acestei societăți cultural-naționale românești din Transilvania și Banat, dar și a reconstituirii istoriei sale⁵. Rememorăm că Asociațiunea a fost înființată într-o perioadă când,

¹ Georgescu 1921, p. 28, 35, 41; *Astra* 1928, p. 18; Agârbiceanu 1936, p. 10-12; Hulea 1944, p. 26, 50; Preda 1944, p. 142-143; Curticăpeanu 1961, p. 1439-1466; Curticăpeanu 1968, p. 54, 75-78; Matei 1986, p. 20, 45; Matei 2005, p. 14-18, 102; Grecu 1987, p. 28-31, 53-55; Avram, Mariș, Oprișiu 1992, p. 20, 53, 67; Moga 2003, p. 18-28; Tomoni 2009, p. 9-12; Maior, Pop, Bolovan 2015, p. 16-17, 21-25, 79, 95, 97-99, 153, 241-245, 223, 224-228.

² În conformitate cu Statutele Asociațiunii, Comitetul Central a fost organismul executiv care a coordonat activitatea Astei între Adunările generale ale acestei instituții cultural-naționale a românilor din Transilvania, iar din anul 1896 și a celor din Banat după Adunarea generală pe care Comitetul Central a organizat-o în Lugoj (1896).

³ Mărza 2010, p. 93.

⁴ Curticăpeanu 1968, p. 80; Tomoni 2009, p. 11-14; Sigmirean 2016, p. 181-185.

⁵ Tăslăuanu 1911, p. 478-483; Glodariu 1972, p. 369-372, Faur 1973, p. 305-316; Faur 1975, p. 279-285; Faur 1976, p. 265-275; Faur 1977, p. 481-490; Faur 1978, p. 613-627; Iancu 1979, p.

așa cum afirma în anul 1911, în Blaj, Andrei Bârseanu cu prilejul jubileului de 50 de ani al acestei instituții, „orice manifestare politică fiind împiedicată, energia națională își caută să afle alt câmp de acțiune, un câmp mai neted și mai mănos, câmpul nesfârșit și veșnic roditor al culturii”⁶.

În ceea ce privește studiul de față și anume reconstituirea istoriei despărțământului albaiulian condus între 1905-1923 de protopopul ortodox al Albei Iulia, Ioan Teculescu, rolul acestuia în înființarea bibliotecilor pentru popor, organizarea Adunărilor generale anuale ale acestei întinse structuri locale a Astrei, organizarea primelor cursurilor pentru analfabeți, a prelegerilor pentru țărani, iar mai târziu a conferințelor pentru intelectuali, istoriografia este una mai redusă, însă este consemnată și poate fi recuperată, atât din sursele de arhivă⁷, cât și din bibliografia generală și de specialitate, respectiv, din analizele statistice și informațiile care se găsesc în revistele: *Transilvania*, *Gazeta Transilvaniei*, *Telegraful român*, *Revista teologică*, *Alba Iulia*, *Unirea*, *Viața creștină*, ș.a.⁸.

În perioada 21-23 decembrie 1901, parohul comunității confesionale ortodoxe din Râșnov, preotul Ioan Teculescu, a fost investit în demnitatea confesională de protopop ortodox de Alba Iulia⁹. Menționăm că la începutul secolului al XX-lea structura locală a Astrei avea deja mai bine de trei decade de la momentul înființării sale (21 martie 1870)¹⁰, însă, în ultimii 8-10 ani ai secolului al XIX-lea, despărțământul a fost afectat de o criză internă, desfășurată, în principal, ca urmare a stării de tensiune între aripa sa laică, în fruntea căreia s-a aflat avocatul memorandist Rubin Patiția¹¹ și cea a elitei confesionale, condusă de Nicolae Ivan¹², protopopul ortodox de Alba Iulia,

457-468; Abrudan 1980, p. 341-354; Goția 1994, p. 126-141; Moga 1996, p. 185-214; Ardeleanu 1977, p. 337-346; Cornea 1983, p. 221-228; Cornea 1994, p. 145-205; Mârza 1986, p. 537-543; Albert 1996, p. 387-394; Josan 1996, p. 75-87; Achim 1998, p. 409-414.

⁶ Bârseanu 1911, p. 325.

⁷ În arhive naționale (fond *Arhiei*, fond *Inspectoratul Clerului Militar*, fond *Ministerul Culturii și Artelor*), dar și locale, (fond *Varia* din Sibiu, fond *Astra* din Sibiu, fond *Astra Alba Iulia* din colecțiile Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, fond *Protopopiatul Ortodox Alba*, fond *Consiliul Național Român* din Alba Iulia, fond *Episcop Justinian Teculescu* din Sfântu-Gheorghe).

⁸ *Protocolul despre a Șasea Adunare*, 1866, p. 7-12; *Gazeta Transilvaniei*, anul XXIX, nr. 58/26 iulie/8 august 1866, p. 1; *Transilvania*, anul III, nr. 13, 1870, p. 158-159; *Telegraful român*, anul XIV, nr. 35, 5/17 mai 1866, p. 136; *Telegraful român*, anul XIV, nr. 42, 29 mai/10 iunie 1866, p. 166; *Lista colecțiilor Asociațiunii transilvane*, în *Transilvania*, anul II, nr. 11, 1869, p. 131-132; Curelea 2015, p. 63-87; Curelea 2017, p. 176-204; Curelea 2017a, p. 130-136; Curelea, Curelea 2017, p. 65-86.

⁹ AMA, fond *Varia*, *Documente protopopiate*, dos. 3; SJAAN, fond *Protopopiatul Ortodox Alba*, *Protocolul de Eshibite al Protopopiatului de Alba Iulia pe anul 1901*, registrul nr. 1; Lăcătușu 1994, p. 407-408; Lăcătușu 1998, p. 151-152; Rusu 1977, p. 253; Curelea, Firu 2016, p. 195-197.

¹⁰ Josan 1993, p. 377-378.

¹¹ Vezi pe larg în acest sens despre activitatea culturală, socială și manifestarea politică a avocatului Rubin Patiția, în: Josan 1972, p. 514-551; Josan 2002, p. 27, 67.

¹² Josan 1993, p. 377; Păcurariu 2015, p. 379-387.

secondat îndeaproape de Simion Micu, protopopul greco-catolic din aceeași localitate. Din 1 ianuarie 1902, Ioan Teculescu era investit în această funcție confesională de către mitropolitul ortodox din Sibiu, Ioan Mețianu¹³: „Cu începerea anului 1902, intră în activitatea sa, noul Protopresbiter Ioan Teculescu (fost paroh în Râșnov prpresb, Branului), ales la 23 octombrie 1901 v. denumit de către P. Ven. Consist. la 3 decembrie v. 1901 și hirotosit la 10 Decembrie 1901; era instalat la 23 Decembrie 1901”.

Cuvintele de mai sus sunt însoțite de menționarea locului și a datei, Alba Iulia, 31 decembrie 1901, iar semnătura, lizibilă, era a noului protopresbiter (protopop n.n.) ortodox¹⁴. Între 1898-1902 în fruntea despărțământului albaiulian s-a aflat Rubin Patiția, în calitate de director. Mandatul de conducere al avocatului a fost însă marcat de scăderea numărului membrilor, respectiv, de suspendarea adunărilor generale și reducerea activității culturale. În conformitate cu rapoartele înaintate de R. Patiția la Sibiu, aflăm că situația structurii locale a Astrei nu era una mulțumitoare. Răspunsul Comitetul central al Asociațiunii, solicita conducerii structurii sale din localitate identificarea unor metode de reactivare, atât funcțional-organizatorică, cât și a manifestărilor cultural-specifice, în concordanță cu scopul, statutele și obiectivele Asociațiunii Transilvane¹⁵.

La propunerea arhimandritului sibian Ilarion Pușcariu¹⁶, conducerea Astrei în cadrul Adunării sale generale organizate în Sibiu (21-22 septembrie 1901), solicita lui Vasile Hossu, canonicul Blajului, să conducă în mod onorific pentru o perioadă de timp, până la organizarea unor noi alegeri statutare, structura teritorială din Alba Iulia¹⁷. Desemnarea de la centru a canonicului blăjan la conducerea despărțământului, a fost acceptată de aripa condusă de R. Patiția, pentru că situația din interiorul acestei structuri locale solicita degrabă adoptarea unor măsuri administrativ-funcționale care să permită relansarea activităților specifice instituției cultural-naționale a românilor din Transilvania¹⁸. Vasile Hossu, accepta în octombrie 1901, să procedeze la reorganizarea Astrei

¹³ SJAAN, fond *Protopopiatul Ortodox Român Alba*; Jurebiță 1932, p. 4; Pinca 2013, p. 149-150; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 23; Stancu 2008, p. 456; Pinca 2013, p. 150. În 21 decembrie 1901, Mitropolia din Sibiu prin Consistoriul ortodox la propunerea ierarhului anterior menționat a decis numirea tânărului preot Ioan Teculescu, paroh în Râșnov, ca protopop în Alba Iulia și preot paroh în aceeași așezare.

¹⁴ SJAAN, fond *Protopopiatul Ortodox Alba, Protocolul de exhibite al Protopopiatului de Alba Iulia pe anul 1901*; ACEDMNCSSG, fond *Episcop Justinian Teculescu*, dos. 2; Pinca 2000, p. 111; Pinca 2013, p. 154-155.

¹⁵ SJSAN, fond *Astra*, dos. 5/1900, f. 1-4; *Transilvania*, anul XXXII, *Partea oficială*, 1901, p. 181-182.

¹⁶ Păcurariu 2015, p. 231-234.

¹⁷ *Transilvania*, anul XXXII, nr. VIII, 1901, p. 201-213; Matei 2005, p. 75.

¹⁸ Josan 1993, p. 377.

albaiulien, acțiune pe care a declanșat-o în primăvara anului 1902, beneficiind de concursul nemijlocit al avocatului R. Patiția, dar și al tânărului protopop ortodox I. Teculescu¹⁹.

Canonicul Hossu a convocat Adunarea generală anuală a membrilor despărțământului local în Alba Iulia la 2 august 1902, adunare pe care a prezidat-o și în care, conform procesului-verbal încheiat, a prezentat pe scurt în paginile revistei *Transilvania*, principalele direcții de acțiune pentru perioada care urma. A fost vizată organizarea funcțională și statutară, dar și manifestarea culturală în despărțământul albaiulian. De asemenea, cei trei clerici, Vasile Hossu, Simion Micu și Ioan Teculescu, solicitau membrilor ascultare, respectarea statutului și stoparea tensiunilor interne, ca nefiind utile nimănui²⁰. Stabilizarea structurii locale, începută de canonicul Vasile Hossu, a fost continuată și consolidată mai apoi de tânărul și talentatul protopop albaiulian Ioan Teculescu, vreme de mai bine de două decenii²¹. Au fost 22 de ani de misiune a protopopului ortodox local în serviciul bisericii, dar și a directorului despărțământului local în procesul de construcție cultural-națională românească în zona Albei Iulia, sub cupola Asociațiunii. Ioan Teculescu, a fost preocupat de organizarea sistematică a activităților și manifestărilor culturale specifice Astrei conform programului și statutelor instituției (înființarea bibliotecilor pentru popor în agenturile comunale ale despărțământului, organizarea cursurilor școlare pentru analfabeți, serile de lectură, expoziții locale de industrie casnică, prelegeri itinerante pentru popor în satele și comunele din structura locală pe care a condus-o), cât și cu demersurile funcțional-administrative (organizarea și itinerarea adunărilor generale ale membrilor, înscrierea noilor membri, distincția lor cu diplome ale Astrei, strângerea cotizațiilor și transmiterea acestora cu proces-verbal în Sibiu)²².

¹⁹ *Transilvania*, anul XXXII, *Partea oficială*, 1901, p. 182.

²⁰ *Transilvania*, anul XXXIV, nr. 1, 1903, p. 29; Josan 1993, p. 395-396.

²¹ Jurebiță 1932, p. 5-6; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 32-35; Stancu 2008, p. 456; Lăcătușu 1994, p. 407-409; Plămădeală 1987, p. 23; Pinca 2013, p. 147, 153; Curelea, Curelea 2018, p. 28-37. Apoi s-a aflat în fruntea eparhiei militare cu sediul în Alba Iulia, din aprilie 1923, iar din decembrie 1924, ca urmare a alegerii sale de Marele Colegiu Electoral (Sinodal) și a confirmării întronării sale, a fost Episcop al Eparhiei ortodoxe române de Cetatea Albă-Ismail în sudul Basarabiei între 1924-1932.

²² SJSAN, fond *Astra*, dosar nr. 915/1920; *Transilvania*, anul 52, nr. 9, 1921, p. 790; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 31-32; Curelea, Firu 2016, p. 199-200. De exemplu, conducerea despărțământului albaiulian a fost interesată în înzestrarea lor cu sală de lectură, cu volume, cărți, broșuri, periodice, dar și a organizării cursurilor pentru analfabeți contribuind astfel ca membru de marcă al elitei profesionale românești la construcția și emanciparea națiunii române de pe meleagurile albaiulien în special prin programul pe care l-a avut și pe care l-a promovat în plan local. În vremea în care s-a aflat în fruntea acestui despărțământ, Ioan Teculescu a primit în rândurile Astrei din Alba Iulia și a colaborat îndeaproape cu personalități ca: Ioan Pop (avocat, viitor prefect al Albei, subsecretar de stat la Departamentul Internelor), Zaharia Muntean, avocat în

De menționat și demersurile administrativ-organizatorice pe care protopopul le-a desfășurat în serviciul Bisericii Ortodoxe din zona Munților Apuseni (vizite canonice de îndrumare primăvara și toamna, consolidarea unor biserici, ridicarea altora, susținerea școlilor confesionale, asigurarea fondurilor în bani și cărți pentru premierea tinerilor elevi români din acele comunități)²³. Ioan Teculescu a fost apreciat de Consistoriul ortodox din Sibiu și de Mitropolia Ardealului, dar și de conducerea centrală a Astrei²⁴. A fost remarcat pentru activitatea sa administrativ-religioasă ca fiind: „cel mai distins și mai activ dintre toți protopopii din cuprinsul Mitropoliei Ardealului”²⁵. Preocupat constant de vizitele canonice în cele 46 de sate și în școlile confesionale care au funcționat pe lângă acestea, protopopul a participat frecvent la serbările școlare organizate cu prilejul începutului și sfârșitului de an școlar, la organizarea unor expoziții de industrie casnică, a sfințirii locașurilor de cult, dar și a școlilor de pe lângă acestea, la edificarea unor biserici din piatră și cărămidă.

Vizitele sale pastorale de primăvară, dar și cele canonice de iarnă, prezidarea examenelor de sfârșit de an în școlile din aria acestui întins protopopiat, spațiu dublat în seria demersurilor organizatorice și a celor culturale-specifice arealului despărțământului pe care l-a condus în calitate de director. Toate acestea au fost elemente care ne conturează caracterul și personalitatea, dăruirea și implicarea sa în serviciul construcției prin cultură a națiunii române de pe meleagurile albaiulene.

Directorul Teculescu a servit atât Biserica, cât și Asociațiunea și a dat dovadă de „dragoste față de valorile religioase, față de cele culturale și naționale

Alba Iulia, originar din părțile Sibiului, Camil Velican, avocat, viitor primar al Albei Iulia, prefect național-liberal, iar apoi senator din partea județului Alba în Parlamentele României Mari. De asemenea, remarcăm după anul 1919, ca membri în comitet ofițerii superiori comandanți care s-au aflat în Garnizoana Alba, generalul Dimitrie Glodeanu și locotenent-colonelul Ioan Țuhaș. Mai amintim în rândurile despărțământului și pe doamnele Antonia Bătăcui, Cornelia Costea, Silvia A. Stoica, Georgeta Velican, Maria Urzică, Elena Muntean, dar și pe Elena Căpânean, care activau în cadrul unor reuniuni și societăți ale femeilor române din Alba Iulia și împrejurimi. Cele de mai sus menționate au fost soțiile unora dintre membrii comitetului local de conducere prezidat de protopopul I. Teculescu. Între alți membri ai despărțământului albaiulian mai amintim pe: Iuliu Albini, Ignat Borza, Gavril Crișan, Cornel Dărămuș, Ioan Marciac, Aurel Marcu, Athanasie Mârza, Dominic Medrea, Silvestru Morușca, dar și alții.

²³ Curelea, Firu 2016, p. 196-197.

²⁴ SJSAN, fond *Astra*, *Membrii despărțământelor între 1896-1906*, p. 56; Lăcătușu 1994, p. 408.

²⁵ SJSAN, fond *Astra*, *Membrii despărțământelor între 1896-1906*, p. 56; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 24. În anul 1902, Ioan Teculescu a devenit protopop ortodox de Alba Iulia. La acea dată director al Astrei albaiulene era protopopul greco-catolic Simion Micu, iar Ioan Teculescu a fost ales ca director de Adunarea generală a membrilor ca vicepreședinte. Director al Astrei albaiulene a devenit în urma alegerilor care s-au desfășurat în Adunarea generală a membrilor din satul Benic în 12 iulie 1905. A fost ales în unanimitate de toți cei 30 membri ai acestei structuri locale.

ale românilor transilvăneni”²⁶. În pofida legilor Appony care aveau drept scop maghiarizarea elevilor români, dar nu numai, prin intermediul școlii, planului de învățământ, prin inspecțiile școlare și procesul examinării elevilor, I. Teculescu nu a pierdut niciuna dintre cele 46 școli confesionale pe care ortodocșii le-au deținut în perioada respectivă în spațiul administrativ al comitatului Alba²⁷. Ca director al structurii teritoriale a Astei din Alba Iulia, s-a implicat împreună cu membrii biroului local de conducere²⁸ în organizarea Adunărilor generale ale membrilor despărțământului²⁹, a fost interesat în atragerea și înscrierea noilor membri, a transmiterii în mod constant a mesajului Asociațiunii în rândurile poporului român din această zonă, a școlarizării analfabeților și înființării în mod sistematic a unui sistem de biblioteci pentru popor³⁰. Din vara anului 1914, în condițiile izbucnirii Marelui Război, Adunările generale ale membrilor acestei despărțământ au fost sistate și conducerea biroului local al Astei fiind supusă unei monitorizări atente din partea organelor locale de poliție și jandarmerie³¹.

„În urma evenimentelor războinice ce au început a se desfășura, Adunarea generală proiectată a se ține la Năsăud, în 15/28 I. c., s-a amânat pe timp nehotărât”³² – scria în august 1914, în revista *Transilvania*, Andrei Bârseanu, președintele Comitetului Central al Asociațiunii, informând membrii instituției, dar și cititorii, că instituția cultural-națională pe care o conducea, în pofida condițiilor vitrege care s-au instituit, nu va da uitării interesele culturale și nici

²⁶ Jurebiță 1932, p. 5-6; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 25.

²⁷ Jurebiță 1932, p. 10. Dovada spiritului său organizatoric într-un spațiu marcat de lipsuri economice este că a reușit să reconstruiască 18 școli confesionale și 28 biserici (pe unele ridicându-le de la temelie, iar pe altele modernizându-le și consolidându-le cu piatră, cărămidă și țiglă).

²⁸ În acest birou local de conducere, în perioada în care a fost director Ioan Teculescu, îi putem remarca pe: Simion Micu, mai apoi pe Elie Magda, iar după anul 1917, pe Vasile Urzică protopop uniți; Rubin Patiția sr. și R. Patiția jr. (tatăl avocat, fiul judecător), dr. Zaharia Muntean, dr. Camil Velican, dr. Ioan Pop (avocați), Virgil Vlad (farmacist), Ioan Stoica (inginer la căile ferate ale statului), dr. Ioan Marciac, dr. Ioan Medrea, dar și alții.

²⁹ SJSAN, fond *Astra*, dos. 333/1914; Goția 1999, p. 197-200; Curelea 2016a, p. 200. Între 1902-1913, a organizat statutar Adunări generale în Alba Iulia (2 august 1902), (15 ianuarie 1903, 14 august 1904, Benic 12 iulie 1905, Teiuș 12 august 1906, Alba Iulia 24 iulie 1907, Totoi 2 august 1908, Zlatna 15 mai 1909, Dumitra 7 iulie 1911). Din motive temeinice, după anul 1911 adunările generale ale membrilor despărțământului au fost întrunite în Alba Iulia (1912, 1913, 1914).

³⁰ Curelea, Firu 2016, p. 196-205; Curelea 2017, p. 403-427; Curelea 2017a, p. 177.

³¹ Jurebiță 1932, p. 6; Teculescu 1937, p. 6; Stanca 1925, p. 142; Popescu 1940, p. 18-19.

³² *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 241; *Transilvania*, anul XLVII, nr. 7-12, 1916, p. 98. Asociațiunea nu și-a putut ține adunarea generală anuală a sa, iar în ședința din 5 decembrie același an, au fost suprimate și posturile de secretar literar, conferențiar agronomic, ajutor de custode al Muzeului și acela de administrator al Bibliotecii. Situația Astei în acel moment a fost una deosebit de complexă, atât în plan economic, cât și administrativ. Doar o singură dată adunarea generală nu s-a organizat, în anul 1873, datorită epidemiei de holeră care a afectat Transilvania.

pe cele economice ale românilor din Transilvania³³. Între 1914-1918, protopopul local ortodox din Alba Iulia s-a aflat sub atenta monitorizare a organelor de poliție locală, zilnic fiind invitat la această instituție și atenționat să nu se implice în nicio acțiune națională românească³⁴. Autoritățile locale maghiare din Comitatul Alba Inferioară au făcut publică știrea, potrivit căreia, în condițiile răsculării populației românești din zona Munților Apuseni împotriva ordinii de stat austro-ungare, protopopul I. Teculescu ar fi fost judecat și condamnat la moarte, urmând a fi executat prin spânzurare de un felinar din piața publică centrală din Alba Iulia: „i-au desemnat [chiar] și stâlpul de felinar din piața orașului, de care urma [protopopul I. Teculescu] să fie spânzurat, îndată ce populația de la munte s-ar fi mișcat și răsculat în contra stapânirii maghiare”³⁵.

Cu privire la trăinicia caracterului său, atât de încercat și la credința și puterea ființei acestui om, menționăm că în perioada 1910-1918, evenimente tragice i-au răpit pe cei apropiați și i-au marcat viața. Astfel, după două decenii de conviețuire s-a stins din viață soția sa, Eliza Teculescu în 1910³⁶. În aceeași perioadă ființa și viața sa au fost zguduite de moartea prematură a trei dintre fii săi, iar în anul Unirii din 1918, în cursul lunii mai, a fost din nou afectat de stingerea din viață a fiicei sale Septimia³⁷. Înființarea bibliotecilor pentru popor în întreaga Transilvania a fost o prioritate a conducerii centrale a Asociațiunii după anul 1899³⁸.

Apariția lor în spațiul albaiulian, a cunoscut câteva antecedente devenite celebre din momentul deschiderii lor. Ne referim în principal la bibliotecile apărute în contextul înființării și activității școlilor românești din Blaj de la jumătatea secolului al XVIII-lea, care au deservit pe profesori, dar au fost deschise și pentru studenți³⁹. Nu departe de centrul greco-catolic al Blajului, în

³³ SJSAN, fond *Astra*, dos. 407, dos. 1600/1914, f. 1-3; *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 241; Matei 2005, p. 98.

³⁴ Teculescu 1938, p. 8-10; Stanca 1925, p. 142; Popescu 1940, p. 19; Jurebiță 1932, p. 6-10.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ Eliza Teculescu, soția protopopului de Alba Iulia I. Teculescu s-a născut în familia preotului ortodox Ioan Comănescu, parohul din Codlea. A fost mamă a 7 copii, dintre care 4 fete și 3 băieți. Cercetătorul covăsnean dr. Ioan Lăcătușu menționează într-unul dintre studiile sale că protopopul Teculescu a avut împreună cu soția sa 10 copii. Vezi în acest sens: Lăcătușu 1994, p. 407-408; Lăcătușu 1998, p. 151.

³⁷ Teculescu 1918, p. 49-50. Periodicul sibian menționat a surprins acest tragic eveniment al vieții protopopului de Alba, consemnându-l în paginile sale. De asemenea, a reprodus o scrisoare de mulțuire în care protopopul Teculescu exprima grațitudinea sa tuturor acelor care i-au fost aproape în grelele momente din luna mai 1918. De remarcat și faptul că în aceeași lună s-a stins din viață în casa sa din Alba Iulia avocatul Rubin Pațiția, unul dintre cei mai de seamă membri ai acestei structuri locale a Astrei.

³⁸ Curelea 2017, p. 403-404.

³⁹ Lupeanu 1932, p. 625; Manciuca 1938, p. 8-36; Tampa 1978, p. 126-145; Tampa 1981, p. 93-105.

Alba Iulia, episcopul romano-catolic al Transilvaniei, Ignác Batthyány înființa o bibliotecă la sfârșitul secolului al XVIII-lea⁴⁰. În ceea ce privește bibliotecile pentru popor, menționăm că au apărut și s-au dezvoltat în Transilvania sub egida conducerii Asociațiunii din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, deoarece biblioteca a însemnat un principal mijloc pentru educația adulților și nu doar a lor, dar și pentru formarea unui spirit anume bazat pe plăcerea lecturii, dar și pe legăturile interumane care se angajau cu aceste ocazii⁴¹. Prin intermediul lor, Comitetul Central, a înțeles să contribuie, astfel, la construcția națiunii române prin cultură și formare școlară, pedagogică, intelectuală, dar și estetică⁴².

Biblioteca a ocupat, cel puțin în planul declarativ, un loc important în viața românilor transilvăneni. Depozitar al patrimoniului cultural realizat în timp de Asociațiune, bibliotecarul a fost cooptat, cum era, de altfel și firesc, în conducerea instituției, situație pe care o întâlnim, atât la nivel central în Sibiu, dar și în despărțăminte. Biblioteca, ca structură esențială a unui despărțământ a fost o prioritate a programului Asociațiunii⁴³.

Înființarea primei biblioteci pentru popor în acest despărțământ la Alba Iulia, i-a revenit de drept avocatului memorandist Rubin Patiția, care în 1887, din surse financiare proprii a pus bazele acestuia în clădirea școlii confesionale ortodoxe din localitate⁴⁴. La puțin timp după înființarea „bibliotecii populare”, situația a fost adusă la cunoștința Asociațiunii printr-o adresă oficială datată în

⁴⁰ Biro 2016, p. 192-198. Vezi pe larg și în: Ittu 2005, p. 49. Selectând din alte instituții de profil transilvane, remarcăm că în 1819, la Sibiu, a fost deschisă cititorilor biblioteca baronului Samuel von Brukenthal. Evident însă că instituțiile menționate nu au fost pentru popor ci mai degrabă au fost frecventate de elită. În ceea ce interesează studiul nostru ne referim la bibliotecile deschise pentru popor în diferitele comune și despărțăminte sub tutela Comitetului central al Astei, demers constitutiv urmărit îndeaproape de protopopul de Alba Ioan Teculescu în perioada în care a fost directorul despărțământului albaiulian.

⁴¹ Glodariu 1969, p. 348-349; Glodariu 1970, p. 310-312; Turc 2000, p. 85-100; Turc 2001, p. 59-80; Curelea 2017a, p. 405-407.

⁴² Sigmirean 2015, p. 49-67; Sigmirean 2016, p. 181-185.

⁴³ *Transilvania*, anul II, nr. 11, 1869, p. 277-278; Barițiu 1869, p. 137-138; Itu 1981, p. 52-53; Borș 2015, p. 162-163. Aceste forme instituționalizate de educație pentru popor au fost rezultatul unui proiect gândit de George Barițiu și îndreptat către locuitorii satelor românești care nu puteau beneficia de prezența altor asemenea instituții de cultură locale. Rolul lor în formarea și emanciparea locală a românilor, în construcția prin cultură a națiunii a fost esențial. Formă specifică de manifestare culturală, biblioteca pentru popor a contribuit în plan local la formarea culturală și la educarea națiunii române din Transilvania, aspect care este observat și în spațiul despărțământului albaiulian.

⁴⁴ *Tribuna*, anul IV, nr. 19 din 25 ianuarie 1887, p. 2; *Tribuna*, anul IV nr. 30 din 8 februarie 1887, p. 2; Josan 1972, p. 528; Curelea 2017, p. 406-407. Mai remarcăm că prima bibliotecă pentru popor înființată în Alba Iulia a avut un fond de carte, periodice românești, o sală de lectură și o societate de lectură.

28 aprilie 1887⁴⁵. După înființare, această structură cultural-educatională din Alba Iulia, a ajuns să înregistreze un număr însemnat de publicații, valoarea lor fiind estimată la 360 coroane⁴⁶. Efortul înființării bibliotecii pentru popor în anul 1887, a fost în accepțiunea avocatului R. Patiția, un răspuns românesc față de constituirea în același an tot în Alba Iulia, a Societății de Istorie, Arheologie și Științe naturale din comitatul Alba Inferioară⁴⁷.

În 27-28 august 1899, Comitetul central și Adunarea generală întrunite în Deva, aprobau *Regulamentul pentru înființarea și administrarea bibliotecilor populare ale Asociațiunii*, document prin care au fost formulate exigențele necesare cu privire la stilul adoptat de către autori în cărți și publicații, astfel încât, acestea să fie accesibile locuitorilor români din lumea satelor din Transilvania⁴⁸. În 18 iulie 1904, Secția școlară a Asociațiunii prezenta conducerii centrale un repertoriu bibliografic, în care au fost cuprinse scrierile care puteau face parte din orice bibliotecă pentru popor, atât centrală, cât și în agenturile comunale ale unui despărțământ⁴⁹. Între proiectele biroului local prezidat de I. Teculescu după anul 1905, remarcăm ideea înființării unei rețele de biblioteci pentru popor în comunele mai importante în aceastră structură locală a Aстреi. Evidența lor a fost mai ușor de urmărit și se poate reconstitui în baza comunicării dintre despărțământul local albaiulian și Comitetul central, dar și din sinteza acestor raportări care erau publicate constant în revista *Transilvania*⁵⁰.

⁴⁵ SJSAN, fond *Astra*, dos. 66, doc. 9, 10; *loc. cit.*, dos. 295/1887, *Procesul verbal al Comitetului Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român luat în ședința de la 26 mai, stil nou, 1897*, semnat de Iacob Bologa, George Barițiu, Zaharia Boiu și Ion Crișan; *Transilvania*, anul XVIII, nr. 11-12, 1887, p. 97; Josan 1993, p. 392. În baza acesteia, Rubin Patiția a solicitat Comitetului central, să trimită pe adresa nou înființatei bibliotecii din Alba Iulia toate cărțile și publicațiile editate până în acel moment.

⁴⁶ Josan 1993, p. 392-394. A deținut în anul 1887 colecția revistei *Transilvania*, *Convorbiri literare*, de la Iași, editată sub auspiciile Societății Junimea, colecția periodicului *Tribuna* din Sibiu și multe „alte cărți alese”, iar în cadrul său exista deja înființată o societate de lectură.

⁴⁷ Cserni 1904, p. 798-799; Moga, Mărza 1990, p. 417-442. În 1890, biblioteca pentru popor din Alba Iulia a încetat să mai funcționeze, urmare a disensiunilor interne care s-au manifestat între membrii comitetului de conducere din acest despărțământ. Cei care au avut de pierdut au fost cititorii, doritorii de carte și de lectură din oraș, dar și din mediul rural imediat limitrof din așezări ca: Berghin, Ciugud, Drâmbar, Limba, Oarda de Jos, Oarda de Sus, Pâclișa și Șeușa.

⁴⁸ SJSAN, fond *Astra*, dos. 806/1899; Holhoș 1987, p. 383; *Statutele Asociațiunii*, 1905, p. 3-6; Giura, Giura 2014, p. 271-272.

⁴⁹ Ghibu 1925, p. 10; Duțu 1984, p. 434; Vintilescu 1987, p. 31; Sofronie 1996, p. 63; Tomoni 2003, p. 167-168.

⁵⁰ *Telegraful Român*, anul LV, nr. 89, 1908, p. 1; *Conferință preoțească în tractul Alba Iulia*, în *Telegraful român*, anul 56, nr. 89, 1909, p. 2; Pinca, 2013, p. 164. Menționăm și că în vederea înființării acestora, a dotării lor cu o sală de lectură, respectiv un fond de carte și unul de periodice, s-au făcut în perioada amintită cu eforturi financiare mari, atât din partea Comitetului central, care se angaja să trimită pe adresa despărțământului albaiulian volumele solicitate, dar și periodice

Între 1905-1912, conform rapoartelor întocmite în urma Adunărilor generale anuale din structura locală albaiuliană, dar și a statisticii centralizate și mediatizate în Transilvania prin oficiul sibian al Asociațiunii, remarcăm existența a nouă biblioteci organizate pentru popor.

De altfel, protopopul-director I. Teculescu menționa la centru că au fost organizate în comunele: Bucerdea-Vinoasă, Dumitra, Hăpria, Ighiu, Micești, Oarda de Jos, Șard, Totoi, Țelna, *biblioteci populare*⁵¹. O bibliotecă centrală a despărțământului era cea semnalată în Alba Iulia⁵² încă din cursul anului anterior de gestiune. I. Teculescu mai amintea și existența unei biblioteci la sediul protopopiatului ortodox din Alba Iulia, două biblioteci parohiale, una în Alba Iulia, cealaltă în comuna Șard. Protopopul-director a remarcat existența unui număr de două biblioteci școlare, în comunele Micești și Șard⁵³. În 1911, existau în această structură locală 8 biblioteci pentru popor, o bibliotecă la sediul protopopiatului, două biblioteci parohiale, una în Șard, una în Alba Iulia și două biblioteci școlare în Micești și Șard⁵⁴. Alt aspect care ni s-a părut relevant, legat de activitatea bibliotecii din comuna Dumitra, este reprezentat de organizarea în cadrul acesteia a unei reprezentații teatrale, cu prilejul desfășurării Adunării generale a membrilor despărțământului albaiulian din 7 iulie 1911 sub conducerea protopopului Teculescu⁵⁵. Rolul bibliotecilor pentru popor, rezulta din însăși rândurile unui proces verbal înaintat la Sibiu de către Teculescu, în 1912. Documentul menționat ne dezvăluie gândurile sale adresate lui Mihail Crișan, care la acea dată era bibliotecar în Șard: „[...] cărțile potrivite priceperii dumneavoastră și să le citiți în serile lungi de iarnă, a sărbătorilor și duminicilor pentru binele și înaintarea dumneavoastră și a noastră a tuturor”⁵⁶.

culturale, cât și prin susținerea efectivă, prin cumpărare, de către membrii mai importanți din biroul local de conducere.

⁵¹ SJSAN, fond *Astra*, dos. 431/1914, f. 1; *loc. cit.*, dos. 333/1914, f. 1-2, *loc. cit.*, dos. 954/1914, f. 38-41; *Analele Asociațiunii*, 1909, p. 258; *Transilvania*, anul XLI, nr. I, 1910, p. 136; *Transilvania*, anul XLII, nr. 4, jubiliar, 1911, p. 555; *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 245, 255; Curelea, 2017, p. 410.

⁵² *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 254.

⁵³ SJSAN, fond *Astra*, dos. 333/1914, f. 3; Curelea, 2017a, p. 410-412.

⁵⁴ *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, 1911, p. 555.

⁵⁵ *Reprezentațiile artistice literare ținute în cursul anului 1911*, în *Transilvania*, anul XLIII, nr. 5, 1912, p. 373.

⁵⁶ SJSAN, fond *Astra*, dos. 1330/1912; *Transilvania*, anul XLIII, nr. 5, 1912, p. 375-386. Remarcăm că o bibliotecă pentru popor conținea, de regulă până în anul 1918, 15-20, volume, respectiv, colecția unor periodice precum: *Transilvania*, *Tribuna*, *Familia*, *Telegraful român*, *Gazeta Transilvaniei*, pentru a se opri mai apoi, ani de-a rândul la un număr de 40-50, maxim 100 volume, cifră de altfel, importantă, pentru că ea releva, numărul real de cititori constanți înregistrați în comunitatea locală respectivă și care în mod efectiv împrumutau și citeau periodice și cărți.

Situația numărului bibliotecilor⁵⁷, din Despărțământul Alba Iulia al Astrei, conform procesului verbal întocmit de directorul Ioan Teculescu în anul premergător izbucnirii Primului Război Mondial, dar și statisticii intitulată: *Tabloul sumar despre starea și activitatea despărțământelor în cursul anului 1913*, se prezenta sub forma unui inventar care menționa existența a 9 biblioteci în Alba Iulia, Bucerdea-Vinoasă, Dumitra, Hăpria, Ighiu, Micești, Oarda de Jos, Totoi, Țelna⁵⁸. Pe lângă cele 9 menționate, existau în despărțământ alte 4 asemenea instituții culturale (atât parohiale, cât și școlare) în Alba Iulia, Șard și Ighiu, așa cum rezultă dintr-un document centralizat al Astrei cu privire la situația bibliotecilor în perioada jubileului său în anul 1911⁵⁹. Un element semnificativ pentru cercetarea noastră, îl reprezintă donația făcută Bibliotecii Centrale a Asociațiunii din Sibiu de către avocatul Rubin Patiția, la îndemnul adresat memorandistului de către protopopul ortodox în 1916. Avocatul albaiulian, oferea Bibliotecii Centrale o colecție de 27 documente care faceau referire la evenimentele revoluționare de la 1848-1849, desfășurate în Transilvania⁶⁰. De asemenea, remarcăm și donația celor 40 de exemplare din Colecția Bibliotecii Asociațiunii, către soldații aflați în convalescență în spitalul din Alba Iulia⁶¹, urmare a cererii lor, care a fost trimisă la Sibiu prin direcțiunea despărțământul albaiulian. În același an, depozitul de carte central al Astrei a trimis în Alba Iulia, 165 volume prin intermediul Oficiului pentru Cărți al Ministerului de Război al Austro-Ungariei⁶².

În toamna anului 1917, membrii biroului local s-au preocupat cu distribuirea de cărți și broșuri în rândurile soldaților convalescenți care se refăceau ca urmare a rănilor primite în spitalele din Alba Iulia⁶³. S-au desfășurat întrunirile biroului local, deși acesta era descompletat ca urmare a mobilizării lui Camil Velican pe frontul din Italia, respectiv prin arestarea avocatului Zaharia Munteanu, care a fost acuzat de spionaj în favoarea României, arestat și închis la Cluj⁶⁴, dar și a mobilizării inginerului Ioan Stoica, în serviciul de supraveghere a tronsonului de cale ferată Simeria-Teiuș. Prin aceeași situație grea a trecut despărțământul local al Astrei și în anul 1918, dar, cu toate greutățile îndurate în anii de război, I. Teculescu și-a exprima bucuria „din toată inima că soarta, care

⁵⁷ *Tablou sumar*, 1914, p. 254, 293; Curelea 2017a, p. 412.

⁵⁸ *Transilvania*, 1914, p. 293; Curelea 2017a, p. 412-413.

⁵⁹ *Bibliotecile aflătoare* 1912, p. 375.

⁶⁰ SJSAN, fond *Astra*, dos. 37/1916; *Transilvania*, anul XLVII, nr. 1-6, 1916, p. 80.

⁶¹ *Ibidem*, p. 102-104.

⁶² *Ibidem*, p. 104.

⁶³ *Ibidem*, 1917, p. 102, 104.

⁶⁴ Hulea 1973, p. 897-900.

parcă ne prigonea timp de 17 veacuri și-a întors în sfârșit fața spre noi, aducându-ne zile de neîntrecută glorie și bucurie”⁶⁵.

Din raportul înaintat la Sibiu în 1921, directorul Ioan Teculescu menționa reactivarea despărțământului albaiulian. Din rândurile documentului, rezulta că în acel an în cadrul acestei structuri locale existau 9 biblioteci pentru popor în Alba Iulia, Bucerdea-Vinoasă, Dumitra, Hăpria, Ighiu, Micești, Oarda de Jos, Țelna și Totoi.⁶⁶ În prima Adunare generală a membrilor Despărțământului Alba Iulia al Astrei, care a avut loc la Alba Iulia, în 11 iulie 1920, s-a trecut la reactivarea organismului teritorial al Astrei, ținându-se cont de noile Statute ale Asociațiunii adoptate în Sibiu în ianuarie 1920⁶⁷.

Deținem și informația pe care o prezentăm în studiul de față privind demersurile de înființare ale unor biblioteci pentru popor la care au participat unii dintre membrii Despărțământului Alba Iulia al Astrei în afara acestuia și chiar dincolo de marginile Transilvaniei, semn al solidarității cultural-naționale după 1918-1919. Menționăm activitatea voluntară a membrilor cercului studenților din Putna care au întreprins o serie de acțiuni de constituire a bibliotecilor pentru popor în comunele din partea sudică a Moldovei, în Golești, Adjud, Odobești, Sascu și Puf. Aceștia au adresat o invitație conducerii Comitetului central al Asociațiunii și biroului de conducere al despărțământului albaiulian, privind inaugurarea bibliotecii publice din Focșani, dar și a unui număr de 20 biblioteci din județul Vrancea. Drept răspuns, Asociațiunea și-a anunțat participarea la aceste demersuri, prin intermediul domnilor Ioan Georgescu, secretarul Asociațiunii și a profesorului Ioan Sandu, directorul Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, membru al biroului local de conducere al Astrei albaiuliene⁶⁸.

⁶⁵ *Transilvania*, anul XLVIII, nr. 1-12, 1919, p. 4. În acest context plin de entuziasm s-a desfășurat activitatea lui I. Teculescu în fruntea Consiliului Național Local din Alba Iulia începând din 2 noiembrie 1918 și până în martie 1919. Vezi pe larg în acest sens în: Groza 2012, p. 204-205; Curelea, Curelea 2018, p. 29. Din Consiliul Național Român din Alba Iulia au făcut parte: Ioan Teculescu, (protopop ortodox), președinte, Vasile Urzică (protopop unit), vicepreședinte, Ioan Marciac, Zaharia Munteanu, Ioan Colbazi, Rubin Pațiuța jr., Camil Velican (avocați-membri), Alexandru Fodor (medic, membru), Virgil Vlad (farmacist, membru), Ioan Stoica (inginer la căile ferate, membru).

⁶⁶ *Transilvania*, anul LII, nr. 7-8, 1921, p. 549.

⁶⁷ *Statutele Asociațiunii*, Sibiu, Editura Asociațiunii, 1920, 16 p.; *Transilvania*, anul LII, nr. 7-8, 1921, p. 525-570; *Transilvania*, anul 60, nr. 10-11, 1929, p. 748; Moga 1994, p. 446-447. Remarcăm că Alba Iulia s-a încadrat în seria primelor 53 despărțăminte ale Asociațiunii, reactivate în perioada 1919-1920. Alături de acesta, în teritoriul administrativ al județului Alba, s-a trecut în aceeași perioadă la o reorganizare a Despărțămintelor Aiud-Teiuș, Blaj și Sebeș ale Astrei, acestea fiind amintite în rapoartele Comitetului central, între cele 96 despărțăminte active în anul 1921-1922.

⁶⁸ SJSAN, fond *Astra*, dos. 15/1922; *Transilvania*, anul LIII, nr. 6, 1922, p. 439. Păcurariu 2015, p. 578-580. Participarea delegației culturale a Asociațiunii printre care amintim din partea Astrei

Disertațiile au fost forme de manifestare cultural-specifice prin care conducerile locale ale despărțămintelor Asociațiunii, cât și Comitetul său central au urmărit construcția prin cultură și formare a națiunii române din Transilvania și Banat⁶⁹. Erau prezentate auditoriului cu ocazia Adunărilor generale anuale ale Astrei, au avut conținut științific, fiind atent elaborate, în perioada de început, atât stilistic, cât și lingvistic. Au fost prezentate într-un mod elevat, fiind astfel puțin accesibile publicului larg. În *Regulamentul pentru înființarea de reuniuni ținute și agenturi comunale*, proiectat de Iacob Bologa, a fost prevăzută prezentarea disertațiilor cu caracter popular, care să pună în discuție probleme de agricultură, industrie, comerț, igienă și istorie națională, pedagogie și teorie literară, mai interesante pentru publicul larg. S-a urmărit, prin intermediul acestor forme specifice de manifestare culturală, ca țărănimea să fie îndemnată și susținută în procesul deprinderii unor meserii sau în studiile universitare efectuate în diferite domenii ale științei. Au fost căutate metode pentru informarea comunităților românești din mediul rural, despre cultivarea și stimularea interesului în scopul achiziționării de unelte și a învățării unor procedee agricole noi, a înființării unor asociații agrare, pe care le întâlnim și în spațiul despărțământului albaiulian începând din 1913, a dobândirii unor noi cunoștințe privind agricultura, întreținerea livezilor, zootehnia, dar și a noțiunilor generale care s-au referit la credite și legi⁷⁰.

Constituirea Despărțământului Alba Iulia al Astrei în 21 martie 1870 și desfășurarea Adunării generale a membrilor din 31 iulie același an la Teiuș, a fost ocazia care i-a permis lui Axente Sever să vorbească în fața auditoriului despre *Cauzele sărăciei poporului român și mijloacele pentru delăturarea lor*. Disertația a fost prima prezentată într-o Adunare generală a membrilor despărțământului albaiulian. A fost susținută de același A. Sever și în Deva, la 10 august 1874, cu ocazia Adunării generale a Asociațiunii, fiind prezentate atunci alte șase dizertații pe diferite teme. Autorul s-a referit la unul dintre cele mai importante demersuri ale vieții sociale și economice ale românilor transilvăneni, și anume - câștigarea suportului material, dar și cultural, necesar dezvoltării individuale, dar și a colectivităților românești⁷¹. Altă disertație

albaiulieni pe prof. Ioan Sandu directorul Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, dar și pe profesorii Leonte Opreș și Horea Teculescu. Profesorul Ioan Sandu a fost viitorul președinte al Despărțământului central județean Alba al Astrei (1925-1930). Delegația profesorilor albaiulieni a făcut parte din delegația culturală a Astrei care a activat în Focșani și în comunele din județul Vrancea între 7-9 aprilie 1922.

⁶⁹ SJSAN, fond *Astra*, dos. 135/1908, f. 2; *loc. cit.*, dos. 237/1908, f. 9; *Transilvania*, anul XLII, nr. 4, jubiliar, 1911, p. 388; Preda 1944, p. 150, 183; Matei 1986, p. 282; Moga 2003, p. 468; Tomoni 2009, p. 91, 92, 94.

⁷⁰ *Transilvania*, anul XXVIII, nr. VII, 1897, p. 294; *Transilvania*, anul XL, nr. 5, 1909, p. 449-451; Giura, Giura 2008, p. 42-43.

⁷¹ Giura, Giura 2014, p. 266-267; Hulea 1944, p. 51; Curelea, Curelea 2017, p. 66-68.

susținută în fața membrilor în Teiuș a fost direcționată spre *Educațiunea copiilor* și a avut autor pe Nicolae Gaetanu. Avocatul a expus, pe înțelesul auditorului, faptul că educația tinerilor este cea care va permite în viitor ridicarea și emanciparea socială a românilor din Transilvania⁷². Intelectualii din localitățile despărțământului, care au format inteligența albaiuliană: Ioan Pipoș, Matei Nicola, Rubin Patiția și invitatul sibian Silvestru Moldovan, au cuvântat, în primul rând, despre rosturile și scopurile Asociațiunii, apoi s-au îndreptat înspre abordarea unor teme de interes practic, precum folosirea îngrășământului în agricultură, înființarea și cultivarea livezilor, deprinderea unor meserii, apicultura etc⁷³.

În prima perioadă a activităților despărțământului albaiulian până în anul 1900, conform documentelor de arhivă și studiilor de specialitate, în această structură locală a Astei au fost prezentate 13 disertații. Între acestea remarcăm în comuna Ciugud (11 iulie 1877) *Întrebuințarea nutrimentului și a băuturilor din punct de vedere dietetic*⁷⁴, în Hăpria (1878), *Despre Scopul Asociațiunii și Poezia lui Vasile Alecsandri: Peneș Curcanul*⁷⁵. În Măgina, (6 iulie 1883) au fost susținute în fața publicului disertațiile, *Scopul Asociațiunii și Despre măestrii*. La Teiuș (1 august 1885), *Despre foloasele învățaturii prin școală*. Se considera că neștiința este „păgubitoare și jighește în toată privința bunăstarea unui popor”⁷⁶. După zece ani tot în Teiuș, (20 noiembrie 1895) s-a prezentat în fața publicului *Despre Ardeal și bogățiile lui*⁷⁷.

Statistica privind disertațiile susținute în fața membrilor și a publicului din Despărțământul Alba Iulia al Astei între 1870-1900, arată că în primul deceniu au fost prezentate 7 prelegeri. În decada 1880-1890, 3 prelegeri, iar între 1890-1900, una singură⁷⁸. Prelegerile pentru popor s-au adresat în mod explicit

⁷² *Transilvania*, anul III, nr. 13, 1870, p. 158-159; Josan, 1993, p. 383. A subliniat chiar ideea că educația copiilor este cea mai importantă investiție a unei familii în viitorul propriu, dar și în cel al națiunii. Avocatul Patiția a considerat educația pentru români ca fiind una dintre contribuțiile esențiale la viitorul națiunii române din Transilvania. De asemenea, avocatul a văzut educația ca bază axiologică și temporală a integrării unui tânăr într-o comunitate.

⁷³ Curelea, Curelea 2017, p. 66-67.

⁷⁴ MNUAI, fond *Astra* Alba Iulia, inv. nr. 4190, doc. 14.

⁷⁵ Josan 1973, p. 434-436.

⁷⁶ Josan 1993, p. 408-409; Curelea 2018a, p. 15-26.

⁷⁷ *Transilvania*, anul XXVII, nr. VI, 1896, p. 166-173.

⁷⁸ SJSAN, fond *Astra*, *Indicele despărțămintelor pe anul 1900*, p. 18, 22; Curelea, Curelea 2017, p. 76-77. Până la Unirea din anul 1918, oficiosul Asociațiunii a prezentat situația acestora în funcție de rapoartele anuale înaintate pe adresa Comitetului central de către directorii despărțămintelor din Transilvania și Banat. Remarcăm astfel, o considerabilă tendință de scădere a interesului pentru aceste forme de manifestare culturală care s-a datorat, în principal, unor probleme care s-au manifestau în interiorul comitetului local de conducere între 1892-1900, iar între 1914-1918, au fost cauzate de participarea unora dintre directori, dar și membri ai despărțămintelor la Primul Război Mondial.

populației din mediul rural românesc. Ca urmare a instituirii de către Comitetul central a unor forme de premiere a celor mai bune *prelegeri populare* după anul 1905, prezentarea lor s-a generalizat în toate despărțămintele, atât în zilele de sărbătoare, cât și duminicile, fiind însoțite de proiecții de imagini și demonstrații practice⁷⁹. De altfel, conducerea instituției culturale românești din Transilvania, a instituit în bugetul său o rubrică specifică, la care s-a alocat suma de 2000 coroane pentru răsplăta celor mai bune prelegeri prezentate în despărțăminte⁸⁰. Suma amintită a provenit din diferite fonduri și fundații administrate de Asociațiune. Menționăm, totodată, organizarea sistematică a lor, ca parte a unui program impulsionat de noul protopop din Alba Iulia, Ioan Teculescu în despărțământul albaiulian. Aceste prelegeri care erau prezentate în fața unui public local pot fi încadrate de regulă pe paliere tematice. Acestea au făcut parte dintr-un program inițiat de Biserică împreună cu Asociațiunea și care a urmărit emanciparea culturală, socială, economică și educațională a românilor transilvăneni din spațiul comunelor care au format despărțământul albaiulian⁸¹.

Din anul 1905, principalele teme ale prelegerilor susținute în diferite comune ale despărțământului albaiulian, s-au aflat la cote superioare față de cele organizate în anii anteriori. Amintim că în cadrul acestora au fost tratate teme de interes public precum: igiena proprie, dar și a locuințelor și vestimentației, semnificația consumului de alcool și efectele acestui viciu pentru starea de sănătate a persoanei, recursul la istorie și prezentarea micro-medalioanelor cultural-moralizatoare, morala și demnitatea personală, sfaturile economice și cele juridice, problema împrumuturilor bancare, etnografia, obiceiurile din popor, dar și prezentarea superstițiilor locale⁸². Prelegerile au fost susținute cu ocazia diferitelor Adunări generale anuale ale membrilor Asociațiunii din despărțăminte, cum s-a petrecut și în cazul Astrei albaiulien⁸³. Printre cei care s-au angajat în efortul de propagare a mesajului Asociațiunii în rândurile românilor transilvăneni, îi găsim, în primul rând, pe preoții celor două confesiuni, învățători, medici, avocați, studenți. Din motive de sistematizare a materialului documentar deținut, vom prezenta prelegerile pentru perioada 1900-1920, punând accent pe cele mai reprezentative. Astfel, în anul 1905, în satul Benic, Enea Pop Bota din Șard prezenta o prelegere cu caracter religios și a

⁷⁹ *Transilvania*, anul XL, nr. 5, 1909, p. 449-451; *Transilvania*, anul XLVI, nr. 7-12, 1915, p. 114, 143-144; Moga 2003, p. 468; Tomoni 2009, p. 82, 84, 90.

⁸⁰ *Transilvania*, anul XL, nr. 5, 1909, p. 450-451; *Transilvania*, anul XLII, nr. 4 jubiliar 1911, p. 388; Tomoni 2009, p. 80, 92.

⁸¹ *Telegraful român*, anul LV, nr. 89, 1908, p. 1-2; Goția 1999, p. 289-290; Pinca 2013, p. 164-165; Tomoni 2009, p. 100, 112.

⁸² *Transilvania*, 1913, p. 274; Curelea, Curelea 2017, p. 68.

⁸³ SJSAS, fond *Astra*, dos. 1046/1911; *Transilvania*, 1911, p. 388; Matei 1986, p. 284.

distribuit gratuit participanților o serie de cărți. Publicul a fost format din membrii despărțământului întruniți în adunarea generală anuală.

La Teiuș, în 12 august 1906, au fost prezentate două prelegeri. Prima, de către medicul Ioan Bălan, iar următoarea, de învățătorul Ion Bota. Cei doi au vorbit în fața publicului local despre efectele consumului de alcool și despre implicațiile acestui viciu în viața omului. S-a mai făcut referire și la obligațiile părinților față de copiii lor și reciprocitatea acestora din urmă față de părinți⁸⁴. În anul 1907, în Alba Iulia, Ion Bota a prezentat două prelegeri despre datoriile principale ale omului față de familie, față de credință, față de valorile naționale și despre chemarea intelectualității românești la procesul de emancipare a națiunii române din Transilvania⁸⁵. În 2 august 1908, în comuna Totoi, Enea Pop Bota prezenta avantajele care decurgeau din deprinderea meseriilor de către tineri⁸⁶.

Anul 1909 a fost unul mai bogat în manifestări culturale. Au fost prezentate 5 prelegeri în așezările Cricău, Dumitra și Micești. Din titlurile și din textele lor desprindem subiectele de interes pentru comunitatea românească local-albaiuliană. Erau menționate date despre emigrări, fiind explicate pe înțelesul publicului românesc din aceste așezări cauzele și urmările acestora, de altfel, temă de actualitate la acea dată. În comuna Dumitra, au fost susținute mai multe prelegeri care făceau referire la semnificația socială a alfabetizării și a cursurilor pentru țărani; pe de altă parte, a fost subliniată și necesitatea înființării livezilor, a cultivării unor soiuri de pomi fructiferi, precum cași, meri, peri, pruni. Școala și cultura erau văzute și înțelese ca primele izvoare ale bunăstării individuale a oamenilor, dar și a comunităților locale⁸⁷. În acest sens, tinerii din comunele românești au fost îndemnați să învețe meserii și să se specializeze în comerțul cu produse agricole și zootehnice. Însușirea meseriilor, morala creștină, cunoașterea societății, dar și a economiei, înțelegerea rostului școlii și religia sunt teme ale prelegerilor care au fost prezentate⁸⁸. În 1911 și 1912, de remarcat prelegerile din Alba Iulia, Ciugud, Dumitra și Drâmbăr. În aceste localități s-a discutat despre rostul învățării, al studiilor făcute prin intermediul unor facultăți, dar și al dobândirii unor deprinderi practice în diferite meserii. Printre cei care au prezentat prelegeri îi amintim pe: Enea Pop Bota, Aurel Marcu, Sever Bran și Zenovie Pâclișanu. Cei patru au reprezentat primul nucleu de oratori care au

⁸⁴ SJSAN, fond Astra, *Carte de evidență a despărțământelor 1896-1906*, p. 51-54; *Analele Asociațiunii*, 1907, p. 105.

⁸⁵ *Ibidem*, p. 81.

⁸⁶ *Analele Asociațiunii*, 1908, p. 212.

⁸⁷ *Transilvania*, anul XLIV nr. V, 1913, p. 250; Curelea, Curelea 2017, p. 68.

⁸⁸ Mârza 2017, p. 43. În anul 1909, au fost susținute în despărțământul albaiulian prelegeri de către preoți aparținând ambelor confesiuni românești, dar și de un absolvent în teologie în Blaj: Zenovie Pâclișanu.

susținut frecvent, după anul 1905, prelegeri în despărțământul albaiulian, influențați de noua direcție de acțiune trasată de Ioan Teculescu.

În Hăpria, Aurel Marcu și Zenovie Păclișanu au prezentat prelegeri pentru popor în anul 1913. Ei au expus în fața auditoriului rostul Asociațiunii și despre semnificația alfabetizării tinerilor și nu numai a lor⁸⁹. În Limba, Sever Bran, A. Marcu și Z. Păclișanu au susținut și argumentat în fața auditorului rostul învățării unor meserii, dar și aspecte care priveau dansurile, folclorul local. A fost subliniat rostul Asociațiunii în efortul de construcție națională a românilor din Transilvania prin cultură. În Oarda de Jos, aceiași reprezentanți au cuvântat despre semnificația înființării și a existenței bibliotecilor pentru popor în comunitățile locale, dar și rostul alfabetizării tinerilor în contextul formării și emancipării unei națiuni⁹⁰. În Oarda de Sus, aceiași oratori au vorbit despre Asociațiune și despre națiunea română și istoria sa. În comuna Totoi, Aurel Marcu a prezentat care erau avantajele folosirii îngrășământului artificial în agricultură, iar Zenovie Păclișanu a rămas fidel susținerii Asociațiunii pentru viața românilor din Transilvania. Constatăm după 1910, o creștere a numărului de prelegeri, aspect însoțit de o diversificare a statutului socio-profesional al celor care le-au prezentat⁹¹.

La tema deja vehiculată, care sublinia însemnătatea meseriilor, s-au adăugat economia și comerțul, desfășurarea proceselor judecătorești, rostul și obiectivele culturale și naționale ale Asociațiunii, semnificația educației. Tematica din istorie viza evoluția națiunii române. Alte teme au fost reprezentate de explicarea necesității înființării bibliotecilor pentru popor în comune⁹². La acestea se adaugă problematica despre folosirea îngrășământului natural în agricultură⁹³. În anul 1913, au fost susținute prelegeri în fața publicului

⁸⁹ Tema despre scopul Asociațiunii în Transilvania a fost una care s-a tot repetat. Atât în perioada antebelică, cât și după Unirea din anul 1918. Acest fapt poate fi interpretat în două feluri total opuse. Prima interpretare demonstrează un interes permanent în despărțăminte față de această temă, a doua, oarecum opusă, considerăm noi, s-a raportat la o stare de fapt, anume aceea de a se reaminti românilor rostul Astei, ceea ce denotă că, fie acesta nu era înțeles pe deplin și ca atare, nu era bine explicat, fie că uneori mediul rural s-a îndepărtat de scopul Astei.

⁹⁰ O altă temă importantă a reprezentat-o construcția națională și formarea conștiinței specifice prin intermediul manifestărilor culturale organizate în acest sens de către conducerea despărțământului albaiulian.

⁹¹ *Transilvania*, anul XLIV nr. V, 1913, p. 250; Curelea, Curelea 2017, p. 69. Din situația transmisă la centru de Ioan Teculescu, directorul structurii locale a Astei, a rezultat că au fost susținute prelegeri pentru popor în 11 comune ceea ce a însemnat, statistic vorbind, o triplare față de situația raportată de același director în anul 1909.

⁹² Mârza 2017, p. 45-48. Rolul bibliotecilor locale a fost prezentat frecvent de Z. Păclișanu în prelegerile sale anterioare anului 1915. Acesta a fost numit în 28 februarie 1916, bibliotecar al Bibliotecii Centrale Arhidiecezane din Blaj, semnificativă instituție de cultură și civilizație în imediata apropiere a Despărțământului Alba Iulia al Astei.

⁹³ Mârza 2017, p. 47-48.

românesc din așezările Dumitra, Hăpria, Limba, Oarda de Jos, Oarda de Sus, dar și în alte localități, de către preoții Aurel Marcu, Sever Bran și absolventul de studii teologie, Zenovie Păclișanu⁹⁴. Prelegerile susținute în anul 1913 au fost structurate pe tematici similare, care au preocupat intelectualitatea, dar și auditoriul local. La aceste prelegeri, participa de obicei, un număr mare de oameni din comunitățile respective, ajungându-se uneori să fie de față chiar câte trei sute de persoane⁹⁵. Oficiosul Asociațiunii, referindu-se la publicul acestor prelegeri, a menționat informația că numărul participanților oscila între 70 la prelegerea susținută de Zenovie Păclișanu în Seușa și 300 de participanți la prelegerea susținută de același absolvent de Teologie, în comuna Dumitra⁹⁶.

În cadrul Adunării generale de la Orăștie din 14-15 septembrie 1913, avocatul Rubin Patiția a stăruit pentru ca Adunarea generală să adopte o serie de dispoziții în ceea ce privește înființarea de școli pentru agricultură și meserii, importante pentru rezistența național-economică și culturală a românilor din zona munților Apuseni. Patiția a prezentat două prelegeri: *Înființarea de școli pentru agricultură și Înființarea de școli pentru meserii*⁹⁷. Dintr-un raport intern al Asociațiunii, realizat de Ioan Neagoe în anul 1914, aflăm despre prelegerile susținute de acesta în despărțământul albaiulian în 1913. A expus în fața publicului adunat în Alba Iulia despre felul în care se poate avea și dezvolta o zootehnie eficientă și modernă, după modelul european. A pus accent pe importanței legumiculturii și a cultivării pomilor fructiferi pentru dieta și sănătatea omului. În comuna Hăpria, acesta a vorbit despre prăsirea vitelor și a oilor, dar a ținut să sublinieze și care este rostul înființării, al îngrijirii și al cultivării livezilor⁹⁸. Continuându-și circuitul în despărțământ, a susținut la Ighiu

⁹⁴ *Transilvania*, anul XLIV nr. V, 1913, p. 250. Unele teme de interes, mai noi, s-au referit la problemele economice și împrumuturile bancare, creditul agricol, aspectul falimentului, îngrășământul natural, dar și cel artificial utilizat în agricultură. Erau abordate în mod prudent problema națională și originea latină a poporului român în tratarea unor subiecte cu temă istorică prin care se risca să se provoace auditoriul.

⁹⁵ *Transilvania*, anul XLIII, nr. 5, 1912, p. 354, *Anexa IV*. Publicul acestor prelegeri a fost format din membrii Asociațiunii grupați în Despărțământul Alba Iulia al Astrei, care era întrunit cu ocazia Adunărilor generale anuale, dar și din țărani și intelectualii comunităților românești din acest areal.

⁹⁶ Mârza, 2017, p. 179-180. Cercetătorul albaiulian citat a sistematizat și a nominalizat conferințele prezentate de absolventul de Teologie greco-catolică, Zenovie Păclișanu în comunele din acest despărțământ.

⁹⁷ *Transilvania*, anul XLIV, nr. I-IV, 1913, p. 197; Curelea, Curelea 2017, p. 70. Școlile pentru agricultură și cele pentru învățarea tainelor unor meserii erau văzute de avocatul Rubin Patiția ca o condiție necesară în vederea ridicării statutului social al românilor din zona Alba Iuliei, dar și a specializării lor în anumite meserii. Menționăm că în rândurile membrilor acestei structuri locale a Astrei au fost și cantinari, pantofari, măcelari, tocilari.

⁹⁸ Curelea, Curelea 2017, p. 70, nota 26. Titlurile prelegerilor susținute de Ioan Neagoe în anul 1913 în cadrul școlii confesionale din Hăpria au fost: *Plantarea și îngrijirea pomilor și Foloasele pomăritului*.

prelegeri despre asigurarea vitelor și cultivarea viței-de-vie, iar în Oarda de Jos, a explicat comunității despre înmulțirea animalelor mari și mici, referindu-se la vite și oi, respectiv, a îndemnat locuitorii să cultive legume; în Zlatna, a vorbit despre înființarea livezilor.

Același specialist a susținut în prima parte a anului 1914 două prelegeri despre agronomie, prima în Cetea, cea de-a doua la Șeușa. În ambele localități s-a referit la *Însoțirile de credit*. A explicat care era scopul formării unei asociații agricole și felul în care aceasta putea să solicite un împrumut bancar⁹⁹. Între 1914-1915 au fost prezentate opt prelegeri în fața publicului din Bărăbanț, Coșlar, Micești. Remarcăm alături de cei trei reprezentanți care au expus prelegerile în perioada anterioară, că au apărut nume noi: Ioan Baltariu, Ioan Dușa și studentul Liviu Dumitrean. Mai sus am semnalat că Zenovie Păclișanu a devenit bibliotecar în Blaj. Oratorii mai sus enumerați au expus în fața auditoriului din comunele vizitate despre școală și semnificația sa, însemnătatea înființării livezilor, demnitatea personală, dar și cea națională a românilor. Semnalăm o constantă a unor teme, precum prezentarea rostului Asociațiunii, dar și unele noi care s-au referit, de exemplu, la procese și la probleme testamentare¹⁰⁰.

Temele abordate și în perioada anterioară erau cele despre felul în care trebuie cultivată o livadă, datini, superstiții și obiceiul deochiatului¹⁰¹. Răspunsul direcțiunii despărțământului albaiulian la circulara nr. 342/1916 sublinia în procesul-verbal realizat și trimis Asociațiunii faptul că în condițiile desfășurării războiului, activitățile culturale, prelegerile, șezătorile, seratele literar-artistice, expozițiile nu au mai avut loc¹⁰². În aceste condiții, susținerea prelegerilor pentru popor a încetat pe meleagurile albaiuliene până în anul 1920, când s-a trecut la reactivarea acestui despărțământ. După acel an, în prezentarea prelegerilor pentru popor s-au implicat și membrii corpului didactic din Alba Iulia, cum a

⁹⁹ *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 306. Ioan Neagoe, împreună cu avocatul albaiulian Zaharia Muntean, au fost cei doi acționari principali și în cote egale care au înființat, în cele două localități menționate două bănci rurale.

¹⁰⁰ *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 293-294; *Transilvania*, anul XLVI, nr. 7-12, 1915, p. 103; *Transilvania*, anul XLVII, nr. 7-12, 1916, p. 99-101; *Transilvania*, anul XLVIII, nr. 7-12, 1917, p. 101; Goția 1999, p. 292; Curelea, Curelea 2017, p. 70-72. Pentru a stimula proiectarea și susținerea prelegerilor pentru popor în agenturile comunale ale despărțământelor sale, Asociațiunea a instituit în anul 1914, 25 de ajutoare financiare care oscilau ca valoare între 50 și 100 coroane. Menționăm că în condițiile izbucnirii Primului Război Mondial, numărul celor care prezentau prelegeri pentru popor în fața publicului român din aceste structuri locale ale Astrei a scăzut de la 1.226 prelegeri în anul 1913, la 575 în anul 1914 și doar 3 menționate la centru în anul 1916.

¹⁰¹ *Transilvania*, anul XLVI, nr. 7-12, 1915, p. 114.

¹⁰² SJSAN, fond *Astra*, dos. 330/1914, *loc. cit.*; dos. 954/1914; *Transilvania*, anul XLVII, nr. 7-12, 1916, p. 99.

fost cazul lui Emanoil Comănescu, Horea Teculescu¹⁰³, Leonte Opriș, Ioan Sandu (1926-1930), iar mai târziu al lui Eugen Hulea (1936-1947). Au fost extinse în acest fel, atât aria tematică a subiectelor abordate, cât și diversificarea statutului socio-profesional al celor care se puneau, voluntar, în serviciul Asociațiunii. Prelegerile care au fost susținute în despărțământ au demonstrat interesul pentru probleme mai vechi, la care s-au adunat și expuneri care prezentau, de exemplu, felul în care se propagau undele radio, ceea ce a permis apariția radiofoniei sau prezentarea primelor filme mute în cinematograful din Alba Iulia.

După război, în 30 aprilie 1919, președintele Asociațiunii, Andrei Bârseanu, a publicat circulara *Către directorii despărțământelor Asociațiunii*, pe care a înaintat-o conducerilor tuturor despărțământelor din Transilvania. Din rândurile acesteia se desprinde apelul pe care acesta îl făcea în vederea reluării activităților specifice ale Asociațiunii în noul cadru oferit de România Mare. Prin legea din 22 iunie 1921, Astra a dobândit personalitatea morală, încadrându-și juridic activitățile în sistemul manifestărilor instituționale și funcționale ale statului român¹⁰⁴. Menționăm contribuția pe care președintele Asociațiunii a avut-o între anii 1919-1920 la reactivarea despărțământului din Orașul Unirii¹⁰⁵. Reluarea oficială a activității la Alba Iulia a avut loc la 11 august 1920, în baza noilor *Statute* ale Asociațiunii¹⁰⁶.

Pentru perioada 1920-1923, din rapoartele înaintate Comitetului central de către directorul despărțământului albaulian, I. Teculescu, aflăm că, din rațiuni ce țin de reorganizarea structurii locale a Astrei, nu au fost susținute prelegeri și nici conferințe, ci s-a acționat în plan administrativ și organizatoric, în rândurile membrilor intrând acum membrii corpului ofițeresc din garnizoana din localitate¹⁰⁷. Situația provizoratului s-a prelungit până în 1925, din cauza

¹⁰³ Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 107, 127, 118, 136-137; Moga 2018. Horea Teculescu (1897-1942) a fost unul dintre cei șapte copii ai protopopului I. Teculescu. Născut în Alba Iulia, a urmat studii liceale în Brașov (Liceul „Andrei Șaguna”/ actualul Colegiul Național „Andrei Șaguna”). Studiile universitare le-a urmat în București, unde și-a luat licența în Litere, specializarea Limba și Literatura Română și Limba și Literatura Germană. A fost profesor în primul corp didactic din Liceul „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, iar din anul 1926, a fost transferat pe funcția de director în Liceul „Principele Nicolae” din Sighișoara. A activat în sistemul de învățământ preuniversitar românesc și în serviciul Astrei, respectiv publicistic, scriind mai multe cărți în perioada 1925-1938. În anul anterior menționat, Academia Română, l-a distins cu premiul Ion Heliade Rădulescu la propunerile lui Onisifor Ghibu și Lucian Blaga, pentru lucrarea monografică privind viața și activitatea fostului său mentor și director, profesorul brașovean Virgil Onițiu (Horea Teculescu, *Un ziditor de suflețe, Virgil Onițiu*, Brașov, 1936).

¹⁰⁴ *Monitorul Oficial*, 1921, p. 3576; Moga 2003, p. 60.

¹⁰⁵ *Anuarul Liceului* 1919-1920, p. 5; Iancu 1985, p. 267; Moga 1994, p. 445.

¹⁰⁶ *Statutele Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Sibiu, 1920, 16 p.; Moga 1994, p. 446.

¹⁰⁷ *Transilvania*, anul 54, nr. 8-9, 1923, p. 347; Curelea 2017a, p. 177.

nemulțumirilor manifestate de protopopul greco-catolic Vasile Urzică și de apropiații acestuia. Protopopul greco-catolic Urzică a contestat conducerea despărțământului albaiulian după 1923, nefiind de acord cu avocatul Zaharia Muntean, impus de la centru ca interimar¹⁰⁸. Au fost susținute prelegeri la Ciugud, Limba, Oarda de Jos, Oarda de Sus, Seușa, de către cadre didactice din Alba Iulia, Traian Achim, Horea Teculescu, Ion Codrea, Virgil Cucui, Leonte Opriș, Constantin Dumitrescu, Lucian Munteanu și Avram Rășinar, dar facem observația că în această perioadă de reactivare a despărțământului, prelegerile nu au fost o prioritate urmărită sistematic de conducerea comitetului local¹⁰⁹. O serie de prelegeri pentru popor au fost, de regulă, susținute de parohul greco-catolic Iuliu Căpâlnean din comuna Unirea, între 1924-1925. Dintre acestea, alegem pe cele destinate femeilor din comunitate și care au fost prezentate de parohul Căpâlnean în Ocna-Mureș, Măhăceni și Unirea: *Cum se face creșterea bună?, Creșterea copilului în familie și școală, Îngrijirea copiilor sugari*¹¹⁰.

După anul 1918, în susținerea acestor forme de educație pentru popor în Alba Iulia și în zona limitrofă, s-au remarcat cadrele didactice ale Liceului „Mihai Viteazul” din localitate, care au activat în același timp și în serviciul despărțământului albaiulian. În perioada decadelor interbelice și în perioada beligeranței, cadrele didactice preuniversitare¹¹¹ și cele universitare grupate în Extensiunea universitară clujeană au expus conferințe pentru intelectuali în Alba Iulia, dar și în reședințele plaselor administrative din acest județ. După anul 1920, cadre didactice membre ale despărțământului albaiulian¹¹², care au activat sub îndrumarea lui H. Teculescu, au susținut conferințe cu caracter general într-o serie de localități de lângă Alba Iulia. În temele acestor prelegeri s-au făcut referiri la istoria revoluției de la 1848-1849 din Transilvania, prezentarea relației dintre cultura națională și cultură europeană, cu evidențierea aspectelor specifice românești, între autohtonism și europenism, poezia cultă și poezii clasici. Au fost expuse conferințe pe teme din opera clasicii Barbu Ștefănescu Delavrancea, George Coșbuc, Panait Cerna și Andrei Mureșianu¹¹³.

¹⁰⁸ SJSAN, fond „Astra”, dos. 803/1925; *Transilvania*, anul 55, nr. 10-11, 1924, p. 381; Moga 1994, p. 452.

¹⁰⁹ *Transilvania*, anul 55, nr. 10-11, 1924, p. 414; Curelea, 2017a, p. 177-179.

¹¹⁰ *Transilvania*, anul 55, nr. 8-9, 1924, p. 323-324.

¹¹¹ *Transilvania*, anul 59, nr. 12, 1928, p. 1008; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 117-120; Moga 1994, p. 443; Curelea 2017a, p. 178-181. Pentru expunerile realizate de Horea Teculescu în Alba Iulia, Sighișoara și Brașov, vezi și Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 157-158. Primele conferințe din listă au fost prezentate de Horea Teculescu în perioada în care a fost secretar al despărțământului albaiulian și profesor al Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, într-o serie de așezări apropiate ca: Bărbant, Berghin, Ciugud, Drâmbar, Limba, Partoș, Pâclișa, Seușa.

¹¹² Traian Achim, Virgil Cucui, Ion Codrea, Lucian Munteanu, Leonte Opriș, Aurel Pipoș jr., Traian Popa, Horea Teculescu, Enea Zefleanu, dar și alții.

¹¹³ *Transilvania*, anul 55, nr. 10-11, 1924, p. 414.

Remarcăm conferințele tematice cu subiecte de interes în acea perioadă. De exemplu, Enea Zefleanu, a prezentat *Despre reforma agrară*, iar Leonte Opriș a vorbit *Despre Cultura românească-cultură europeană*. Prizonieratul din Rusia, războiul civil și voluntariatul militar au fost relatate de Aurel Pipoș¹¹⁴. Poezia populară și obiceiurile din zona Albei Iuliei au fost prezentate de Leonte Opriș. *Arta, estetica, problema frumosului* a fost titlul prelegerii susținute de Traian Achim¹¹⁵. Din rândurile unui raport înaintat Astrei centrale la Sibiu, de Ioan Teculescu, în 1921, aflăm că au susținut conferințe în acest despărțământ și generalul Dimitrie Glodeanu, comandantul Garnizoanei Alba, respectiv locotenent-colonelul Ioan Țuhaș, comandantul Brigăzii 54 Infanterie, aflată în acel moment în județul Alba, dar și Ioan Popa, preot din comuna Bucerdea-Vinoasă. Cei trei au prezentat auditorului sfaturi folositoare despre diferite meserii, școală și carte, obiceiuri religioase și semnificația serviciului militar și a utilizării armamentului modern în mod eficient pe câmpul de luptă¹¹⁶.

Până în 1924, au fost prezentate sub îndrumarea secretarului H. Teculescu, conferințe care s-au înscris tematic în aria de interes și preocupări a intelectualității, dar și a publicului din Alba Iulia și împrejurimi: istoria Albei Iulia, arta țărănească și portul albaiulian, Eminescu și poezia, istoria creștinismului, valorile naționale: munca, demnitatea, credința. Între acestea am remarcat prezentările făcute în anul 1923, de către Constantin Andrea, Virgil Cucuiu, Leonte Opriș și Lucian Munteanu, în Ciugud, Drâmbar, Partoș și Pâclișa, comune din apropierea Albei Iulia¹¹⁷. În aceeași perioadă, Ioan Sandu, Pierre Chanier¹¹⁸, Horea Teculescu, Emil Boca, Enea Zefleanu au conferențiat în Aiud, Alba Iulia, Sebeș, Teiuș și Zlatna. Temele conferințelor prezentate de cei mai sus menționați au făcut referire la dramaturgie, literatura franceză, poezia cultă, scriitorii și relația lor cu literatura, comedia, relația dintre știință-religie, dreptul și problemele successorale, demagogia publică¹¹⁹.

¹¹⁴ *Loc. cit.*

¹¹⁵ *Loc. cit.*

¹¹⁶ *Transilvania*, anul LII, nr. 7-8, 1921, p. 549; Curelea, Firu 2016, p. 200; Curelea 2017a, p. 180-181. În succesiunea apariției oficiosului Astrei, la un moment dat s-a făcut trecerea de la numerotarea anilor de la apariția periodicului cu cifre romane, la numerotarea cu cifre arabe.

¹¹⁷ Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 117-120, 147-148.

¹¹⁸ Mircea, Le Nir 2013, p. 477-506. Profesorul Pierre Chanier a fost cetățean francez născut la Voussac în anul 1887, a fost combatant în Primul Război Mondial ca soldat într-un regiment francez de infanterie. După prima Bătălie de la Marna a căzut prizonier fiind dus într-un lagăr din partea nordică a Germaniei. După încheierea păcii a devenit membru al Misiunii Universitare Franceze din România. La 1 martie 1922, a fost numit profesor de Limba franceză în Liceul „Mihai Viteazul” din Alba Iulia, instituție de învățământ în care a activat până în 1939. S-a stins din viață în 1967 la Nantes, în Franța.

¹¹⁹ *Transilvania*, anul 55, nr. 10-11, 1924, p. 414; Curelea 2017b, p. 181-183.

În anul 1924, Nicolae Petrescu, profesor la Universitatea din București, expunea în Alba Iulia o conferință care aborda *Educația specială*. Aceasta a fost, de altfel, prima manifestare cultural-pedagogică universitară prezentată în Alba Iulia și mai ales pe un subiect interesant și novator la acea dată pentru mediul intelectual românesc, în care se făcea referire la oamenii cu cerințe educaționale și social-comunitare speciale, datorate unor cauze psihice, sau biologic-medicale¹²⁰. Alt aspect pe care dorim să-l intercalăm aici, l-a reprezentat desfășurarea în anul 1924 a turneului din Transilvania al Ateneului din Iași. Piese de teatru, cu precădere drame, interpretate în Alba Iulia de către artiștii acestei instituții au condus la entuziasmul local față de seria manifestărilor artei dramatice, sublinia în raportul său înaintat Comitetului central, H. Teculescu în anul menționat¹²¹.

Iluminismul ca expansiune a sistemului de valori promovat, cât și răspândirea sa în Europa, a susținut învățământul ca proces educațional și instituțional cu finalitate evidentă în emanciparea socială prin educație și internalizarea unui set de valori și atitudini. În acest spațiu s-au putut regla relațiile dintre categoriile sociale tradiționale și novatoare¹²². După Revoluția de la 1848-1849, procesul educațional în Transilvania a fost gestionat din perspectiva unei autorități de tip dual, Stat și Biserică. Între 1849-1918, legislația școlară a permis confesiunilor înființarea și administrarea propriei rețele școlare, în conformitate cu scopurile educaționale ale statului, însă dreptul la evaluarea activității școlare, dar și suprainspecția școlară a fost rezervat autorităților politico-administrative din această provincie habsburgică¹²³.

Legislația educațională în Monarhia habsburgică a fost dublată și particularizată specificului confesional de hotărârile consistoriilor bisericesti din Sibiu și Blaj, dar și a celor catolice și protestante și de cele ale comitetelor fundamentale așa cum a fost cazul Asociațiunii prin fondul școlastic gestionat de grănicerii din Regimentul I român¹²⁴. Cursurile organizate pentru neștiutorii de carte, dar și cele organizate în perioada interbelică prin intermediul școlilor pentru țărani au reprezentat forme specifice de manifestare în activitatea culturală a Asociațiunii¹²⁵. De remarcat că Astra a urmărit mereu ridicarea nivelului cultural al românilor din mediul rural și nu numai a lor, iar instrucția școlară a făcut parte dintre alte obiective din programul său cultural¹²⁶. Din

¹²⁰ *Transilvania*, anul 55, nr. 10-11, 1924, p. 414.

¹²¹ *Loc. cit.*

¹²² Curticăpeanu 1987, p. 77; Sigmirean 2000, p. 359; Sigmirean 2007, p. 102; Sigmirean, Boldea, Costea 2011, p. 29-30.

¹²³ Retegan 1983, p. 7-8; Prodan 1992, p. 194-195; Suci 2000, p. 190; Popa 2013, p. 43-57, 73, 109-111.

¹²⁴ Brusnawski 2005, p. 108-109, 275-278; Popa 2013, p. 67; Bucur, Lupea 2001, p. 68-69.

¹²⁵ Nicola 2009, p. 40-41.

¹²⁶ SJSAN, fond *Astra*, dos. 2/1909, f. 1-2; Turda 2003, p. 31-33; Maior 1984, p. 410-426.

dispozițiile lui Andrei Șaguna, cele dintâi școli pentru adulții din mediul rural românesc le întâlnim în Transilvania începând din 1870¹²⁷. Remarcăm că, la puțin timp după înființarea acestora, au dispărut din lipsă de cadre specializate, însă după anii 1906-1908 sunt reactivate ca urmare a unor hotărâri ale Comitetului central, situație care s-a întâlnit și în despărțămintele sale¹²⁸. Între anii 1909-1912, cursurile pentru adulți organizate în despărțăminte s-au intensificat. De exemplu, în anul 1911, Asociațiunea a organizat cu ajutorul învățătorilor și preoților 43 cursuri în 46 de comune din Transilvania¹²⁹. Din anul 1912, Asociațiunea împreună cu Biserica au adoptat măsuri menite să contribuie la sporirea numărului acestora, dar și la creșterea constantă a cifrei celor care participau la acestea și erau alfabetizați. Astfel, a fost subliniat în documentele emise în comun, ca „începând din iarna anului 1912, în fiecare comună bisericească din arhidieceză, se declară obligatorie ținerea cursurilor de analfabeți”¹³⁰. Din păcate, izbucnirea Primului Război Mondial a împiedicat Asociațiunea să constate în realitate eficiența acestei campanii¹³¹.

În Despărțământul Alba Iulia, cursurile pentru analfabeți în perioada antebelică, iar mai târziu organizarea școlilor pentru adulți/țărani au reprezentat maniera concretă prin care elita locală a știut să vină în sprijinul populației românești din mediul rural, dar și din cel urban¹³². Prin intermediul acestor forme specifice de activitate ale Asociațiunii, locuitorii comunităților românești din mediul rural, dar și aceia care activau în centrele muncitorești au pătruns treptat în tainele scrisului, cititului, calculului matematic primar cu ajutorul preoților până în 1918, apoi ca urmare a implicării statului, cu ajutorul cadrelor didactice după 1924¹³³.

La propunerea avocatului Rubin Pațiția în Despărțământul Alba Iulia a fost inițiată în anul 1886 o școală privind întreținerea livezilor și cultivarea mai

Construcția națiunii prin intermediul actului și a manifestării culturale specifice au fost priorități ale elitei naționale din spațiul Imperiului Austro-Ungari. Procesul acesta s-a înscris în politica de formare a națiunii și s-a întâlnit și în Transilvania.

¹²⁷ Tulbure 1937, p. 5-6.

¹²⁸ Itu 1981, p. 55.

¹²⁹ *Ibidem*, 1981, p. 56. Cursurile au fost urmate de aproximativ 1000 de adulți, dintre aceștia numai 570 le-au absolvit și au putut demonstra că și-au însușit scrisul, cititul și socotitul.

¹³⁰ *Instrucțiuni privitoare la organizarea cursurilor de alfabetizare*, 1912, p. 281-285; *loc. cit.*, nr. 7, 1912, p. 329-330; Bucuța 1928, p. 98. Cursurile s-au organizat pe grupe de vârstă. Prima cuprindea adulții cu vârsta cuprinsă între 15-25 ani, iar a doua grupă se forma din adulți cu vârsta cuprinsă între 25-45 ani. În ceea ce privește durata acestor cursuri era stabilită de la 1 noiembrie anul curent la 1 martie anul care urma.

¹³¹ SJSAN, fond *Astra*, dos. 333/1914; *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 1.

¹³² Spre exemplu la aceste cursuri au participat și meseriașii români din Alba Iulia, care au fost organizați după modelul *Reuniunii sodalilor români din Sibiu*; Chirilă 1946, p. 50; Curelea 2018, p. 42-54.

¹³³ Banciu 1920, p. 174-177; Matei 1986, p. 277; Nicola 2009, p. 51.

multor soiuri de pomi fructiferi. Aceasta a fost urmată de 10 tineri din spațiul apropiat Alba Iuliei¹³⁴. Țăranii români din comunitățile locale din zona Alba Iuliei care demonstau că aveau cea mai îngrijită livadă, erau premiați pentru recompensarea activității depuse¹³⁵. De altfel, constituirea acestor școli după modelul propus de avocatul Patiția, cu privire la „pomărit și vierit” a făcut parte din documentele aprobate în Adunarea generală desfășurată la Șomcuta Mare¹³⁶. În anul anterior, Visarion Roman a propus Comitetului central editarea de „cărți de instrucțiune pentru școlile populare sătești”, pentru ca tinerii să deprindă cunoașterea scrisului și cititului¹³⁷. Un număr de documente din arhiva despărțământului albaulian, aflate la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia, la Direcția Județeană Alba a Arhivelor Naționale, dar și la Direcția Județeană Sibiu a Arhivelor Naționale fac referire la problema susținerii, cu fonduri bănești a tinerilor studioși, dar și a „învățăceilor și sodalilor” la învățarea diferitelor meserii în Alba Iulia, Brașov, Cluj, Sibiu, dar și în alte localități¹³⁸.

Preocuparea pentru înființarea școlilor pentru analfabeți se regăsește în atenția Comitetului central încă din anul 1907, când forul central înainta o adresă, datată în 23 mai, spre consistoriile Bisericilor ortodoxe și greco-catolice la Sibiu și Blaj. Solicita înființarea de școli *ambulante pentru țărani în crângurile mai îndepărtate de comune*, utile mai ales în satele din Munții Apuseni¹³⁹. Cursurile de alfabetizare, cu obiective similare celor care mai târziu vor fi menționate *cursuri pentru țărani*, au urmărit creșterea gradului de cultură a locuitorilor din comunitățile rurale românești. Acestea au fost organizate de Asociațiune prin despărțămintele sale și au venit în sprijinul locuitorilor din mediul rural și a celor care activau în centrele meșteșugărești. În iarna anului 1908-1909, s-a organizat sub îndrumarea lui I. Teculescu la Alba Iulia un curs de alfabetizare, dar care a fost derulat în două serii. Finalizarea acestuia s-a certificat printr-o diplomă care demonstra dobândirea cunoștințelor minimale de scris, socotit și citit. Directorul acestui despărțământ amintea că au existat 7 absolvenți¹⁴⁰. De remarcat și cursurile pentru analfabeți care au fost organizate și susținute în comuna Șard, de o echipă mixtă formată din parohul din localitate Enea P. Bota și învățătorul Aurel Pop. Au fost declarate 7 persoane absolvente.

¹³⁴ Din spațiul imediat limitrof Alba Iuliei, Bărăbanț, Berghin, Oarda de Jos, Oarda de Sus, Ciugud, Drâmbar, Limba, Șeușa, Pâclișa.

¹³⁵ Matei 1986, p. 277. Erau recompensați cu o sumă cuprinsă între 5 și 20 florini primii trei clasai în ierarhia concursului respectiv.

¹³⁶ *Transilvania*, anul I, nr. 21, 1868, p. 503.

¹³⁷ Matei 1986, p. 277.

¹³⁸ Josan 1993, p. 390; Chirilă 1946, p. 5-6, 41-42; Curelea, Curelea 2018a, p. 723-729. Tinerii români care se pregăteau pentru a deprinde o meserie au fost susținuți de Asociațiune cu stipendii care au oscilat ca valoare între 50 și 75 florini, respectiv între 100-200 coroane pentru studenți.

¹³⁹ Popa 2013, p. 98-100.

¹⁴⁰ *Transilvania*, anul XLI, nr. 4, 1910, p. 200.

Alfabetizarea comunităților românești din despărțământul albaiulian a fost o prioritate a mandatului directoral al lui I. Teculescu, care a semnalat Comitetului central derularea primelor cursuri la Alba Iulia¹⁴¹. De asemenea, directorul Astei albaiuliene a menționat organizarea acestor forme de școlarizare și în 1910. Cursurile din acel an, aprecia conducerea despărțământului, au avut un rezultat negativ. Cei care le-au frecventat nu au demonstrat însușirea scrisului, cititului și socotitului¹⁴².

Reluarea cursurilor în mod sistematic pentru țăranii adulți nealfabetizați s-a desfășurat între anii 1913-1914 în comunele Dumitra, Drâmbar și Straja¹⁴³. Acestea erau organizate prin intermediul unor grupuri de lucru, formate din preoți și învățători care activau în cadrul unei campanii culturale care se desfășura pe o perioadă de câteva luni. Unul dintre cei mai dăruți oameni, cu suflet, cu înțelegere și tact pedagogic a fost preotul ortodox Aurel Marcu din comuna Dumitra. Din 10 februarie 1913, a condus cursul de alfabetizare pentru 26 de persoane, în trei grupe cu vârste între 16 și 48 ani. I-a instruit în deprinderea scrisului, a socotitului, a cititului în 60 de ore. La data susținerii examenului final, dintre cei înscriși la curs s-au prezentat pentru evaluare la Alba Iulia, în 18 aprilie 1913, numai 17 persoane. După probele cerute de programa cursului, rezultatele au fost declarate mulțumitoare, atât la proba de scris, cât și la cea de citit, respectiv, la cea de socotire primară¹⁴⁴. Același tip de curs a fost susținut și în Drâmbar de preotul Simion Bran împreună cu învățătorul Nicolae Giurcă, cu 22 participanți. În perioada care a urmat, cursul organizat în comuna Straja a fost susținut de preotul ortodox Vasile Stanciu, în colaborare cu învățătorul Ion Gligorescu. La acest curs au existat 20 participanți organizați în două serii¹⁴⁵. În ce privește organizarea lor, deținem și prezentăm informația că acestea s-au desfășurau după ora 18¹⁴⁶.

Instructorii cursurilor nu au fost remunerați, ci au activat benevol. Cu privire la situația cursurilor care au fost organizate în perioada antebelică, I. Teculescu menționa la centru că începând de la primele asemenea forme de școlarizare susținute de către învățătorul Ioan Domșa în Ighiu rezultatele așteptate au fost slabe. În timp, datorită colaborării între preoți și cadrele didactice s-a constatat o creștere a numărului de români care puteau demonstra

¹⁴¹ Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 30.

¹⁴² *Transilvania*, anul XLI, nr. 4, 1910, p. 200.

¹⁴³ *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 245.

¹⁴⁴ *Transilvania*, anul XLIV, nr. 3, 1913, p. 181.

¹⁴⁵ *Loc. cit.*

¹⁴⁶ SJSAN, fond *Astra*, dos. 2/1909, f. 1-2. O preocupare constantă, a conducerii despărțământului albaiulian între anii 1900-1914, a fost reprezentată de reducerea numărului de analfabeți în rândurile populației românești prin organizarea unor cursuri intensive de școlarizare și culturalizare în care așa cum am mai remarcat mai sus au fost formate și au activat echipe mixte compuse din preoți și învățători.

că au dobândit deprinderile scrisului și a calculelor matematice primare, prezentând situația cursurilor organizate în comuna Drâmbar din apropierea Alba Iuliei, de către echipa formată din S. Bran și N. Giurcă.

În spațiul arondat acestui despărțământ au fost active și alte grupuri, cu scopuri asociative care au interacționat cu despărțământul. Menționăm, Reuniunea de citire și cântări a economilor și meseriașilor din Alba Iulia¹⁴⁷ înființată în 1899, Reuniunea de înmormântare din Alba Iulia, filială a celei din Deva apărută în 1905 și Reuniunile femeilor române din Alba Iulia, prezidată de Elena Muntean și a celorlalte din Zlatna. Funcționarea lor drept organisme complementare l-au interesat și pe directorul I. Teculescu care informa Comitetul central despre desfășurarea și rezultatele acestora în anul 1913¹⁴⁸. În același an, în cadrul activităților adunării generale a Asociațiunii organizate la Orăștie, în 15 septembrie remarcăm semnalarea noului apel al avocatului R. Pațiția. Acesta solicita ca Asociațiunea să înființeze școli pentru agricultură și meserii în zona Munților Apuseni considerându-le necesare pentru dezvoltarea economică, culturală și națională a românilor din această zonă a Transilvaniei¹⁴⁹.

Pe fondul situației politice și militare complexe din toamna anului 1918, atât din Transilvania, cât și din Europa în 4 noiembrie 1918 era constituit în Alba Iulia, Comitetul Național Român (local). Din acest organism politic tranzitoriu făceau parte, Ioan Teculescu, protopopul unit Vasile Urzică¹⁵⁰, avocatul dr. Ioan Pop, viitor prim prefect român al județului Alba, Florian Medrea delegat al Gărzii Naționale, Ioan Stoica, inginer la Căile ferate, Virgil Vlad, prim farmacist al Județului Alba, dr. A. Fodor, avocat, dr. Camil Velican, avocat, primul primar român al Alba Iuliei, în casa căruia s-a constituit și a activat în primele sale zile, între 2-5 decembrie 1918, Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Aurel Șerban, avocat, Rubin Pațiția Jr. avocat, viitor prim judecător al Tribunalului Alba¹⁵¹. I. Teculescu, a fost ales în demnitatea de senator din partea Cercului electoral Alba Iulia în primul Parlament al României Mari¹⁵². Semnătura sa se află pe

¹⁴⁷ Mircea 2013, p. 192-216.

¹⁴⁸ *Transilvania*, anul XLIV, nr. 4-5, 1913, p. 297.

¹⁴⁹ *Transilvania*, anul XLIV, nr. 4-5, 1913, p. 425; *Transilvania*, anul 56, nr. 9-10, 1925, p. 457. Începutul Primului Război Mondial a avut drept rezultat întreruperea cursurilor pentru analfabeți. După Unirea din 1918 acestea au fost reluate în mod treptat. Exemplificăm, organizarea în Vințu de Jos, a primelor cursuri de acest gen cu tineri din comunele Tărtăria și Cioara.

¹⁵⁰ Curelea 2018b, p. 68-93. Vezi și în: <http://asociatiaculturaladobreanu.blogspot.com/>, accesat în 27.07.2018.

¹⁵¹ SJAAN, fond *Consiliul Național Român Alba-Iulia*, inv. nr. 72, dos. 6, f. 1-2; dos. 8, f. 1-2; dos. 16, f. 1; dos. 18, f. 1; dos. 15, f. 1-2; Lascu; Știrban 1987, p. 46-47; Popa 1929, p. 7-8; Groza 2012, p. 204-205; Groza 2014, p. 131-132; Moga 2018, p. 286-289. Aproape toți cei amintiți în acest organism politic tranzitoriu din Alba Iulia au fost membri în Despărțământul Alba Iulia al Astrei.

¹⁵² Jurebiță 1932, p. 6-7; Pinca 2013, p. 173.

credenționalele cercului electoral Alba Iulia. Prezentăm conținutul actului prin care dr. Camil Velican, avocat în Alba Iulia și membru în toate comitetele de conducere ale Despărțământului Alba Iulia al Astei între 1910-1937, membru în 1918 al Consiliului Național Român local din Alba Iulia, a fost mandatat prin acest document să participe ca delegat oficial la Marea Adunare Națională în Alba Iulia la 1 decembrie 1918: „Credențional, Dl. dr. Camil Velican, avocat, locuitoriu în Alba Iulia / Com. Alba inferioară / prin aceasta se îndreptățește a reprezenta ca delegat ales cercul electoral din Alba Iulia, la Adunarea națională a națiunii române din Ungaria și Transilvania. Alba Iulia, la 20 novembre 1918. Semnează, Ioan Teculescu, președinte”¹⁵³.

Observăm că unul dintre membrii comitetului de conducere al Astei albauliene dr. Camil Velican, a fost începând încă din 20 noiembrie 1918, primul primar român ales în Alba Iulia¹⁵⁴. Menționăm apariția periodicului *Alba Iulia*, intitulat „organ al unității naționale” în noaptea de 30 noiembrie spre 1 decembrie 1918, care cuprindea cuvântul de „Bun venit” adresat participanților de președintele organismului tranzitoriu din Alba Iulia, I. Teculescu¹⁵⁵. În cadrul aceleiași organism român din Alba Iulia, a activat Horea Teculescu, unul dintre fiii protopopului, profesor de Limba română și Limba germană în cadrul primei instituții de învățământ liceal românească din Transilvania înființat în Alba Iulia - Liceul „Mihai Viteazul”¹⁵⁶. În baza surselor de arhivă privind înființarea acestei unități de învățământ aflăm faptul că, meritul revine fiului protopopului I. Teculescu, profesorul Horea Teculescu¹⁵⁷.

Nicolae Ivan și Ioan Teculescu, ambii directori și ai Astei locale și protopopi ortodocși în cetatea Unirii, au activat în calitate de raportori pentru Transilvania ai proiectului de Lege asupra Unirii Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului cu vechiul Regat al României¹⁵⁸. În

¹⁵³ Josan 2000, p. 189-190.

¹⁵⁴ *Cartea Încoronării* 1923, p. 72-76; Josan 2000, p. 190; Moga 2018a, p. 295. Avocat dr. Camil Velican a fost primul primar român al Alba Iuliei, prefect național liberal al Județului Alba (1922-1926), iar apoi senator național liberal în Parlamentul României până în anul 1937. A fost implicat în procesul de organizare a filialelor Partidului Național Liberal în județul Alba în decadele interbelice. A activat și a făcut parte din toate birourile locale de conducere ale despărțământului albaulian între 1911-1937.

¹⁵⁵ Josan 2000, p. 192-193; Băscă 1988, p. 59-61; Șandru, Borda 1998, p. 146-147; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 27.

¹⁵⁶ Moga 2003, p. 85.

¹⁵⁷ SJAAN, fond *Prefectura județului Alba*, acte înregistrate, nr. 1357/1920; Breviar 1993, p. 251; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 107; Moga 2018a, 308-313.

¹⁵⁸ Popescu, Pascu 1989, p. 386; Pinca 2013, p. 175; Curelea, Curelea 2018, p. 28-37. De remarcat că raportor al proiectului a fost părintele Nicolae Ivan, viitorul Episcop al Vadului, Feleacului și Clujului, iar președinte al Comitetului delegațiilor care a prezentat în Senat proiectul de lege a fost părintele Ioan Teculescu, viitor Episcop militar de Alba Iulia. Ambii clerici au fost, atât directori ai

perioada 1919-1923, protopopul ortodox de Alba Iulia, a activat, atât în plan politic, cât și cultural, ca director al Despărțământului Alba Iulia al Astei, fiind implicat în noul context, în organizarea prelegerilor pentru popor, a întrunirilor preoțești, dar și a conferințelor pentru intelectuali la Alba Iulia. Din rândurile convocatoarelor, a protoalelelor semnate, a notelor de convocare, a proceselor verbale, poate fi reconstituită în mod sintetic activitatea lui Ioan Teculescu, atât ca Senator de Alba Iulia, cât și ca protopop ortodox de Alba și director al Astei locale, care l-a primit la Alba Iulia pe generalul francez Henri Mathias Berthelot¹⁵⁹. Remarcăm și adresa transmisă sub nr. 577/1918 de comanda Regimentului 5 Vânători (dislocat la acea dată cu majoritatea companiilor sale în Blaj) pe adresa Consiliului Național Român din Alba Iulia, în atenția președintelui organismului politic I. Teculescu, evident din dorința unei primiri cât mai reușite a generalului francez H. Berthelot în Alba Iulia. Reproducem mai jos, în rândurile care urmează textul menționat: „Cu onoare vă rugăm a aduce la cunoștința populației din localitate că domnul general francez Berthelot cu începere de la 26 a XII 918 (st. n.) va întreprinde o călătorie prin Transilvania. În ziua de Marți 31 dec. (st. n.) d-l. general va trece la ora 22 în orașul Cluj unde va sta șase ore; la 1 Ianuarie ora 19 la Sibiu, deci în acest interval trece prin Aiud-Alba Iulia. În consecință când vă vom înștiința cu ora trecerii prin Alba Iulia vă rugăm să binevoiți a pune în vederea populației și notabilităților orașului, spre a-i se face o cât mai frumoasă primire”¹⁶⁰.

La 1 ianuarie 1919, la exact o lună de la înfăptuirea Unirii, președintele Consiliului Național Român, I. Teculescu, prin cuvântul de bun venit adresat înaltului ofițer oaspete, H. Berhelot, oferea strălucire acestei primiri, spunând printre altele: „Azi când nobila noastră soră Franța, își trimite pe marele și ilustrul său reprezentant ca să ne viziteze în persoană, ne simțim oarecum sfioși și uluiți de marea onoare ce ni se face”¹⁶¹. Mișcat de primirea și căldura albaiulienilor dar și de alocuțiunea protopopului I. Teculescu, generalul francez Berhelot și-a exprimat bucuria de „a călca și vorbi în acest oraș istoric” respectiv de a privi „același soare pe care l-a văzut strălucind Mihai Viteazul”¹⁶². La sfârșitul Primului Război Mondial, Despărțământul Alba Iulia al Astei (re)pornea la drum cu douăsprezece agenturi comunale și nouă biblioteci

Despărțământului Alba Iulia al Astei, protopopi ortodocși ai Albei Iulia anterior Unirii din 1918, cât și ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române în perioada interbelică.

¹⁵⁹ SJAAN, fond *Consiliul Național Român Alba Iulia*, dos. 101/1918, f. 1; Pinca 2013, p. 179.

¹⁶⁰ SJAAN, fond *Consiliul Național Român, Alba Iulia*, dos. 101/1918, f. 2-4.

¹⁶¹ *Alba Iulia*, anul II, nr. 5, 1919; Stan, Șerban, 2002, p. 176. De altfel, șeful Misiunii Militare Franceze în România, Henri Mathias Berthelot, care a fost supranumit de soldații români și „Tata Bertelău” a fost prezent în Alba Iulia în două momente de timp diferite. Primul în 1 ianuarie 1919, iar al doilea în 15 octombrie 1922, cu prilejul încoronării Suveranilor României Mari: MM. LL. Ferdinand I și Maria.

¹⁶² *Alba Iulia*, anul II, nr. 5, 1919; Pinca 2013, p. 179; Arhire 2018, p. 315.

populare, cum rezulta din raportul realizat de Ioan Teculescu, și înaintat pe adresa Comitetului central al Asociațiunii¹⁶³.

În 30 aprilie 1919, președintele Asociațiunii, Andrei Bârseanu, publica circulara *Către directorii despărțămintelor Asociațiunii*, și pe care a înaintat-o conducerilor tuturor despărțămintelor din Transilvania. Din rândurile acesteia desprindem apelul pe care A. Bârseanu îl făcea în vederea reluării activităților specifice ale Asociațiunii în noul cadru oferit de România Mare. Prin legea din 22 iunie 1921, Astra a dobândit personalitatea morală, încadrându-și juridic activitățile în sistemul manifestărilor instituționale și funcționale ale statului român¹⁶⁴. Menționăm contribuția pe care președintele Asociațiunii a avut-o între anii 1919-1920 la reactivarea despărțământului albaiulian¹⁶⁵. Reluarea oficială a activității la Alba Iulia a avut loc în 11 august 1920, în baza noilor *Statute* ale Asociațiunii¹⁶⁶. Pentru perioada 1920-1923, din rapoartele înaintate Comitetului central de către directorul Ioan Teculescu, aflăm că, din rațiuni ce țin de reorganizarea structurii locale a Astei, nu au fost susținute prelegeri și nici conferințe, ci s-a acționat doar în plan administrativ și organizatoric¹⁶⁷. Situația provizoratului s-a prelungit până în anul 1925, din cauza nemulțumirilor manifestate de protopopul greco-catolic Vasile Urzică și de apropiații acestuia. Acesta a contestat conducerea despărțământului albaiulian după luna aprilie 1923, nefiind de acord cu avocatul Zaharia Muntean, care a fost impus de la centru ca să fie director interimar al despărțământului¹⁶⁸.

Prin adresa nr. 37507 din 30 decembrie 1922, ministrul de război, generalul Ioan Rășcanu, a răspuns propunerii făcute din partea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, prin care a adus la cunoștința înaltului for de conducere al Bisericii Române că din cele patru propuneri pentru Episcopia militară, a fost ales protopopul de Alba Iulia, Ioan Teculescu pentru a îndeplini această înaltă demnitate militară și religioasă în statul român întregit¹⁶⁹.

¹⁶³ SJSAN, fond *Astra*, dos. 915/1920; *Transilvania*, anul LII, nr. 7-8, 1921, p. 520, 549, 551, 570, 656, 549-551, 656; Moga 1994, p. 441.

¹⁶⁴ Monitorul Oficial 1921, nr. 92 din 29 iulie 1921, p. 3576.

¹⁶⁵ Anuarul Liceului 1919-1920, p. 5; Moga 1994, p. 445-446.

¹⁶⁶ Statutele Asociațiunii, 1920, p. 10-14.

¹⁶⁷ *Transilvania*, anul LIV, nr. 8-9, 1923, p. 347.

¹⁶⁸ SJSAN, fond *Astra*, dos. 803/1925; *Transilvania*, 1924, p. 381; Moga 1994, p. 452; Curelea 2018b, în <http://asociatiaculturaladobreanu.blogspot.com/>, accesat în 27.07.2018. Vasile Urzică a fost preot în Varvîz până în martie 1918, iar după această dată a fost investit protopop greco-catolic în Alba Iulia, oraș în care s-a manifestat în mai multe domenii de activitate între 1918-1942. A fost parte din viața urbei activând în birourile locale de conducere ale despărțământului albaiulian între 1920-1942. De asemenea, a fost implicat în activitățile Asociației Generale a Românilor Uniți și membru a Acțiunii Patriotice din Cluj care a fost prezidată după anul 1932 de generalul de divizie în retragere Dănilă Papp, fost comandant al Corpului I Armată Craiova, iar din 1924 a Corpului IV Armată din Cluj până în anul 1930.

¹⁶⁹ *Telegraful român*, anul LXXI, nr. 35, 1923, p. 2; Comea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 31-32;

Conducerea Ministerului de Război, a solicitat prin aceeași adresă Sfântului Sinod, ca părintele Teculescu să fie hirotonit în treapta arhieriei la Mănăstirea Hodoș-Bodrog aflată în apropierea Aradului.

În aceste condiții în 5/18 martie 1923 la mănăstirea menționată, protopopul de Alba a fost tuns în treapta monahală fiindu-i atribuit numele de Justinian și titlul de Episcop de Alba Iulia, respectiv, acela de Inspector General al Clerului Militar. O zi mai târziu, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, a solicitat Guvernului și Ministerului de Război prin intermediul adresei nr. 29 din 19 martie 1923, recunoașterea procedurilor oficiale bisericești, respectiv consolidarea lui Justinian Teculescu în treapta arhieriei prin Înalt Decret Regal¹⁷⁰. Alt pas făcut de protopopul Teculescu l-a reprezentat în perioada imediat următoare adoptarea „Legii privitoare la organizarea clerului militar”, din 2 aprilie 1923, protopopul Teculescu devenind oficial Episcop de Alba Iulia și Inspector general al clerului militar¹⁷¹. Prin intermediul Înaltului Decret Regal nr. 1286 din 27 martie 1923, Regele Ferdinand I confirma și investește pentru meritele sale în slujba românilor albaulieni, a țării și Tronului pe Justinian Teculescu ca episcop în Eparhia militară de Alba Iulia¹⁷². Relevant din perspectiva cercetării pe care o întreprindem ni s-a părut un articol care a apărut într-un număr al oficiosului ortodox de la Sibiu, *Telegraful Român*, care cu acest prilej a menționat: „Ochiul unui neam, întregit prin vitejia și jertfa de sânge a soldatului român, privesc azi cu deplină încredere spre activitatea și idealul urmărit de preoția militară în frunte cu arhipăstorul său Justinian instalat în cetatea plină de amintiri glorioasă și chezașă puternică a trăinicieii și fericirii blândului nostru popor”¹⁷³.

Investit în treapta arhieriei în 31 martie 1923 în eparhia militară a Alba Iuliei, Episcopul Justinian Teculescu, a rostit plin de emoție și recunoștință următoarele cuvinte: „Primesc în acest mare și sublim moment cârja pe care Majestatea Voastră mi-o predă, ca simbol al puterii și datoriei de păstorire sufletească, mie, celui dintâi episcop al scumpei și vitezei noastre armate”¹⁷⁴.

Răspunsul Suveranului României, Regele Ferdinand I a fost prompt și pe măsură: „Dacă comandanților militari le este încredințată misiunea să învețe pe fiii Țării cum să lupte și prin ce mijloace să biruiască, Vouă vă revine datoria să-i

Pinca 2013, p. 150-151.

¹⁷⁰ Pentelescu 1996, p. 55-56.

¹⁷¹ Pentelescu, Preda 2006, p. 126; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 32; Pinca 2013, p. 150. Din punct de vedere al ierarhiei militare, Ministerul de Război a conferit Episcopului de Alba Iulia, Justinian Teculescu, gradul de general de brigadă, care era asimiliat cu statutul de Inspector General al Clerului Militar.

¹⁷² Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 151.

¹⁷³ *Telegraful român*, anul LXXI, nr. 35, 1923, p. 2.

¹⁷⁴ Teculescu 2006, p. 56; *Biserica Ortodoxă Română*, anul 41, nr. 7, 1923, p. 321-322; Pinca 2013, p. 151.

pregătiți și să le înarmați sufletele ca să poată îndura toate greutățile și rezista la toate ispitele întărindu-i în credința și în frica de Dumnezeu. Ogorul este bine pregătit și așteaptă acum în Prea Sfinția Ta pe bunul grădinar”¹⁷⁵.

Vasile Goldiș, noul președinte al Asociațiunii, ales în Adunarea generală de la Timișoara în 29 august 1923 s-a adresat directorilor din despărțămintele Astrei, printre care și Episcopului Justinian Teculescu: „Vă rog să binevoiți a-mi acorda prețiosul D-voastre sprijin la împlinirea grelei misiuni ce-am luat asupra-mi întru luminarea și îndreptarea pe calea bunelor moravuri a poporului românesc spre mărirea neamului, a țării și a Tronului”¹⁷⁶.

Datorită implicării în problemele eparhiei militare de Alba Iulia, a vizitării în mai multe rânduri a garnizoanelor din Ardeal, Justinian Teculescu a fost nevoit să renunțe la funcția de conducere a despărțământului albaiulian, deoarece nu a mai reușit să se împartă între mai vechile sale atribuții de management cultural în slujba Asociațiunii și cu noile sale implicații și răspunderi eparhial-militare¹⁷⁷.

Înainte de a trece mai departe, este credem noi, locul convenit de a remarca și felicitarea care i-a fost adresată, respectiv, mulțumirile care i-au fost aduse oficial de către Comitetul central al Asociațiunii de la Sibiu, prin vocea vicepreședintelui Astrei, avocatul Octavian Russu, pentru activitatea sa pe care a avut-o între 1902-1923 în fruntea structurii locale a Asociațiunii în Cetatea Unirii. Pentru realizările sale în această calitate (înființarea de biblioteci pentru popor în comunele din despărțământ, organizarea adunărilor generale ale membrilor, organizarea prelegerilor pentru popor, a școlilor și cursurilor pentru analfabeți, a conferințelor pentru intelectuali, nu în ultimul rând pentru demersurile sale organizatorice în fruntea Consiliului Național Român local din Alba Iulia)¹⁷⁸ episcopul Justinian primea din partea conducerii Astrei, următoarea felicitare: „Luând act cu bucurie de înaintarea atât de frumoasă și de binemeritată a Prea Sfinției Voastre în ierarhia noastră bisericească, înaintare pentru care Vă felicităm din inimă, iar mai departe de frumoasa activitate culturală dezvoltată de P. S. V. în calitate de Director al despărțământului nostru de la Alba Iulia, despărțământ ce s-a ilustrat prin înscrierea unui considerabil număr de membri precum și prin alte inițiative laudabile, prin această ne luăm

¹⁷⁵ Pentelescu 1996, p. 178; Teculescu 1926, p. 55-56.

¹⁷⁶ MNUAI, fond *Astra* Alba Iulia, inv. nr. 3094, doc. 164.

¹⁷⁷ Moga 1994, p. 449; Pentelescu, Preda 2006, p. 125-136; Pentelescu, Preda 2009, p. 187-188. Vezi pe larg în acest sens și în: Pentelescu, Petcu 2016.

¹⁷⁸ Lăcătușu 1994, p. 408; Josan 2000, p. 189-190; Groza 2012, p. 136; Pinca 2013, p. 162, 173-178; Curelea 2014, p. 56; Curelea 2016, p. 29-30.

libertatea a Vă întreba dacă binevoiți a ne face și mai departe cinstea de a conduce acest despărțământ”¹⁷⁹.

Considerăm că prin adresa amintită Comitetul central al Asociațiunii solicita episcopului Justinian, să facă recomandările necesare în vederea desemnării celui care urma să fie investit director al despărțământului albaulian, de altfel, una dintre importantele structuri locale ale Astei din Transilvania interbelică și ca urmare a meritelor fostului protopop ortodox al Albei Iulia¹⁸⁰. În toamna anului 1923, Vasile Goldiș, noul președinte al Asociațiunii ales în Adunarea generală de la Timișoara (28-29 august 1923), s-a adresat în scris episcopului Justinian, solicitându-i în continuare sprijinul: „Prea Sfinția Voastră, Aducându-Vă cu tot respectul la cunoștință, că adunarea generală a „Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, ținută la Timișoara, în zilele de 28 și 29 August a. c., m-a aclamat președinte al acestei Înalte instituții culturale, Vă rog să binevoiți a-mi acorda prețiosul D-voastre sprijin la împlinirea grelei misiuni, ce mi-am luat asupra-mi, întru luminarea și îndreptarea pe calea bunelor moravuri a poporului românesc, spre mărirea neamului, a țării și a tronului. Primiți, Vă rog, asigurarea celor mai distinse considerațiuni”¹⁸¹.

Episcopul Justinian Teculescu s-a aflat pentru o scurtă perioadă de timp în fruntea Episcopiei Armatei cu sediul în Alba Iulia. Însă în acest răstimp, între aprilie 1923 și decembrie 1924, s-a preocupat în principal de stabilirea definitivă a reședinței Episcopiei Armatei în Alba Iulia, iar Catedrala Încoronării, sau mai degrabă o aripă a acesteia a devenit reședința episcopului militar de Alba Iulia¹⁸². A fost preocupat de organizarea primei promoții de preoți militari, organizând în condițiile legii clerului militar, concursuri pentru desemnarea preoților care urmau să servească cu competență și dăruire, într-un mediu de slujire cu totul diferit de cel al parohiilor comunale sau urbane¹⁸³. Nu în ultimul rând, remarcăm că etapa aceasta din viața sa a fost una încărcată, întrucât în acest răstimp a avut și o altă importantă realizare și anume aceea care s-a materializat în *Regulamentului pentru punerea în aplicare a Legii privitoare la organizarea clerului militar (1924)*¹⁸⁴.

Cu o vocație de misionar, exersată încă din perioada în care a fost paroh al Râșnovului, iar apoi protopop ortodox al Albei Iulia, episcopul Justinian

¹⁷⁹ MNUAI, fond *Astra Alba Iulia*, dos. 3094, nr. 163; ACEDMNC, fond *Episcop Justinian Teculescu*, dos. 3.

¹⁸⁰ Moga 1994, p. 449; Lăcătușu 1994, p. 408.

¹⁸¹ ACEDMNC, fond *Episcop Justinian Teculescu*, dos. 3; Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 30.

¹⁸² Lăcătușu 1994, p. 409-410.

¹⁸³ Pinca 2013, p. 158; Curelea, Curelea 2018a, p. 28-30. Menționăm că râvna de care a dat dovadă și în această nouă treaptă și demnitate, i-a permis P. S. Sale Episcopului Justinian să pună temeiurile instituției Clerului militar, cu care militarii de carieră erau puțin familiarizați, cel puțin la acea dată.

¹⁸⁴ ASSBOR, fond *Arhieriei*, dos. 21/1925, f. 2-8; Pentelescu, Preda 2006, p. 130.

Teculescu, a vizitat în mai multe rânduri garnizoanele mari din România, ținând cuvântări, oficiind serviciul Sfintei Liturghii, explicând factorilor de conducere militari locali rostul și necesitatea preotului ca slujitor și confesor al militarilor. Prin purtarea sa, prin carisma de care a dat dovadă, a sensibilizat, a conștientizat factorii politici de răspundere, dar și autoritățile militare aflate pe diferite trepte ale ierarhiei locale cu privire la rolul preotului militar într-o structură de luptă¹⁸⁵. Între 7-18 aprilie 1924, în fruntea unei delegații eparhial-militare, Justinian Teculescu, împreună cu diaconul George Jurebiță și cu protoiereul militar de la Sibiu, Ioan Dăncilă, a efectuat un turneu arhieresc în Transilvania, vizitând garnizoanele din Arad, Cluj, Oradea și Timișoara. Obiectivul declarat al acestei deplasări l-a reprezentat: „[...] stabilirea unei conlucrări mai intense între clerul militar cu corpul ofițeresc pentru pregătirea ostașilor gata oricând să intre în luptă, pentru apărarea integrității țării, a tronului și a drapelului oștirii noastre glorioase”¹⁸⁶.

Menționăm că în aceste turnee, episcopii militari efectuau cercetarea trupelor, a comandamentelor, se asigurau de igiena necesară și de dotarea spitalelor militare, urmăreau și se asigurau de existența însemnelor religioase în stabilimentele militare. Episcopii, susțineau o conferință cu caracter moral adresată ofițerilor comandanți din garnizoanele vizitate¹⁸⁷. Remarcăm cuvântarea pe care Episcopul a rostit-o după trecerea în revistă a trupelor din Garnizoana Timișoara. În acest sens, Justinian Teculescu a rostit prelegeri cu caracter religios în mijlocul grupelor de elevi, viitori ofițeri care se pregăteau pentru cariera militară în Școala Militară de Artilerie din Timișoara¹⁸⁸. Cu această ocazie, oficiul ortodox din Sibiu a pus în evidență următoarele cuvinte de învățătură rostite de episcop în mijlocul ofițerilor și a studenților militari: „rostul de educatori și susținători ai moralității și Evangheliei lui Hristos, în mijlocul miilor de subalterni, pe cari în decursul anilor de serviciu, soarta și voința Țării vi-i va încredința spre creștere”¹⁸⁹.

În cadrul aceluiași turneu arhieresc, J. Teculescu a vizitat și Școala de Jandarmi din Oradea, prilej cu care a avut două alocuțiuni rostite în fața elevilor

¹⁸⁵ Jurebiță 1932, p. 7-8.

¹⁸⁶ *Telegraful român*, anul LXXIV, nr. 33-34, 1924, p. 2. Remarcăm că în acest turneu, Episcopul Justinian Teculescu l-a decorat cu brăul roșu pe preotul dr. Ioan Ciucă cel care îndeplinea atribuțiile de preot militar și confesor al Garnizoanei militare din Cluj.

¹⁸⁷ Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 34; Curelea, Curelea 2018, p. 31-32. Aceste alocuțiuni cu un puternic caracter instructiv urmăreau consolidarea valorilor de credință și loialitate în rândurile cadrelor militare cu grade superioare care aveau funcții de răspundere și comandă în respectivele garnizoane.

¹⁸⁸ Pinca 2013, p. 159.

¹⁸⁹ *Telegraful român*, anul LXXIV, nr. 33-34, 1924, p. 2.

acestei instituții¹⁹⁰. În perioada care a urmat s-a aflat în alte vizite arhieresti, dorind să fie de față la inaugurarea și darea în folosință a capelelor militare noi pentru preoții militari din Garnizoanele Arad, Cluj, Oradea, Sibiu. Acestea au avut menirea „să servească drept locaș de rugăciune tinerilor flăcăi ai glorioasei noastre armate”¹⁹¹. Mulțumit de situația pe care a găsit-o cu prilejul efectuării vizitelor arhieresti în garnizoanele din Transilvania, episcopul J. Teculescu conchidea: „Nu pot trece cu vederea faptul că Corpul Ofițeresc, privește cu toată încrederea la activitatea clerului militar activ văzând în fiecare din noi un frate devotat idealului comun: de a crește și forma din fii neamului, ostași devotați țării și caractere morale societății”¹⁹².

În 1 noiembrie 1923, a desfășurat în conformitate cu *Legea pentru organizarea și funcționarea clerului militar* cel dintâi concurs de selecție a patru preoți în cadrele armatei, care să slujească în unități militare din Transilvania¹⁹³. A urmat apoi, un al doilea concurs de recrutare a personalului religios chemat să slujească în diferite garnizoane militare la începutul anului 1925, prilej cu care au fost selectați nouă preoți. Al treilea concurs a fost organizat la 1 aprilie 1924 în Alba Iulia. Ca urmare a acestuia sunt selectați în rândurile clerului militar treisprezece preoți. La începutul arhipăstoririi sale, Justinian Teculescu avea doar trei preoți militari. În decurs de un an jumătate a selectat și a format 26 de preoți care vor face parte din structurile unora dintre garnizoanele românești din Transilvania¹⁹⁴.

Aducerea osemintelor Eroului Necunoscut de la Mărășești în București și reînhumarea acestora cu onoruri militare în Parcul Carol, a fost un alt demers notabil în care a fost implicat în anul 1924, episcopul armatei Justinian. Faptă sa a produs în epocă, atât în sufletul militarilor, urmașilor celor care au căzut pentru țară, cât și în conștiința publică românească, o vie emoție însoțită de un efect pozitiv în sufletele și gândurile militarilor, ale bucureștenilor și nu în ultimul rând, în sufletul mare al României¹⁹⁵. Un alt demers notabil al său ca episcop militar a fost desfășurat împreună cu Pimen Georgescu, Mitropolitul Moldovei și Arhiepiscop al Sucevei¹⁹⁶. Cei doi ierarhi puneau în 6 august 1923, piatra de

¹⁹⁰ Această Școală militară care a format ofițeri pentru arma Jandarmerie, era structurată pe două nivele de calificare. Nivelul I asigura formarea și pregătirea viitorilor ofițeri de Jandarmerie; nivelul următor forma subofițeri care să deservească aceeași armă. Primul nivel avea în medie cam 600 de elevi, al doilea instruia un număr de 400 viitori subofițeri pentru arma Jandarmerie.

¹⁹¹ *Telegraful român*, anul LXXIV, nr. 33-34, 1924, p. 2-3.

¹⁹² *Loc. cit.*

¹⁹³ Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008, p. 33; Pentelescu, Petcu 2015, p. 61.

¹⁹⁴ *Anuarul ofițerilor* 1926, p. 678-679; Nicolescu, Dobrescu, Nicolescu 1998, p. VIII-IX; Pinca 2013, p. 151.

¹⁹⁵ Pentelescu 1996, p. 179; Pentelescu, Preda 2003, p. 136, 138.

¹⁹⁶ *Ibidem.*

temelie a Mausoleului de la Mărășești¹⁹⁷.

Spațiul în care Teculescu își va desfășura activitatea arhierescă a fost cu totul altul începând din 24 decembrie 1924. În condițiile în care a avut loc vacantarea scaunului de episcop al Eparhiei basarabene de Cetatea Albă și Ismail, urmare a algerii episcopului Nectarie Cotlarciuc ca Mitropolit al Bucovinei, Guvernul României a convocat cu această ocazie Marele Colegiu Electoral al Bisericii Ortodoxe Române din 17 decembrie 1924, evident în scopul desemnării și alegerii unui nou Episcop al Cetății Albe și Ismailului¹⁹⁸. În urma votului a fost ales Episcop al eparhiei basarabene, J. Teculescu. La puțin timp după finalizarea procedurii de vot și în urma anunțării rezultatului, episcopul Armatei, a mulțumit celor care l-au ales și a subliniat că desemnarea sa în acea demnitate arhierescă îl obligă și îndatorează¹⁹⁹.

Într-o zi de sâmbătă, 20 decembrie 1924, a fost investit în treapta arhierescă ca Episcop al Cetății Albe și Ismailului în cadrul unei solemnități care s-a desfășurat la Palatul Regal din București²⁰⁰. O zi mai târziu, noul episcop al Cetății Albe a fost întronizat în Catedrala din Ismail, în care a păstorit până în ultimele sale zile de viață în anul 1932²⁰¹.

Ioan Teculescu, Manager of Astra Alba Iulia Department at the Service of building the Romanian Nation by Culture (1902-1924)

ABSTRACT

Ioan Teculescu, denominational elementary teacher, and then the Orthodox curate of Râșnov, was appointed in 1901 by the Orthodox Metropolitan Bishop of Transylvania Ioan Mețianu as protopope of Alba Iulia. In his new position, he remarked both pastorally and missionary, contributing for almost a quarter of a century to building the Romanian nation from Alba de Jos county. He was a cultural manager and the drive of the Romanian consciousness from Alba Iulia and surroundings and also manager of the local structure of the Association: Astra Alba Iulia Department between 1905-1923. We note that every day of his life in Alba Iulia and the Stone Land of the Apuseni Mountains was a mission day that the protopope-manager assumed, both religiously and culturally-nationally.

We mention that this study underlines for the audience or reader sequences from his missionary activity, but also presents the general assemblies that he organised and hold as manager of the local office of the Association within this department between 1902 and 1924. Additionally,

¹⁹⁷ Popa-Lisseanu 1935, p. 69-79; Pentelescu, Preda 2016, p. 136-138; Pinca 2013, p. 151.

¹⁹⁸ ASSBOR, fond *Arhieri*, dos. 21/1925, f. 2-8; Pinca 2013, p. 153. Marele Colegiu Electoral a B.O.R. a fost prezidat de înaltul Ierarh al Moldoviei Pimen Georgescu. Elie Miron Cristea era în acel moment Mitropolit Primat al României, dar care a fost dus în Toplița Română urmare a decesului mamei sale. În urma alegerilor care au avut loc pentru în vederea desemnării episcopului Cetății Albe și Ismailului cele mai multe voturi le-a întrunit episcopul armatei din Alba Iulia, Justinian Teculescu.

¹⁹⁹ *Biserica Ortodoxă Română*, anul 42, nr. 12 (525), 1924, p. 747.

²⁰⁰ ANIC, fond 2719 MCA, dos. 12, 1924, f. 12-14; Pentelescu, Preda, 2010, p. 194.

²⁰¹ Plămădeală 1987, p. 23; Jurebița 1932, p. 8; Păcurariu, 1975, p. 352; Păcurariu 1997, p. 56;

we notice him coordinating establishment and provide with book holdings the libraries for the nation in the most important communes from the spread area of this local structure of Astra. The study will also tackle the activity related to the Association of those who held lectures for the nation on different communes from the department, carried out educational activity by some elementary teachers or priests from the settlements of this local structure of Astra.

Abrevieri bibliografice

- Abrudan 1980 - Paul Abrudan, „Documente inedite privind activitatea Astei pentru înființarea de biblioteci literare în unitățile militare din Transilvania în anul 1919”, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, XIII, 1980, p. 341-354
- ACEDMNCSSG 2014 - Arhiva Centrului Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan” Sfântu Gheorghe
- Achim 1998 - Dan Achim, „Despărțământul Sighet al Astei în perioada interbelică”, în *Maramureș, vatră de istorie milenară*, 1998, 4, p. 409-414
- Agârbiceanu 1936 - Ion Agârbiceanu, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român „Astra”. Ce a fost?, Ce este?, Ce vrea să fie?*, Sibiu, 1936
- Albert 1996 - Cramen Albert, „Cornel Grofșorean și problema înființării regionalei Astra Bănățeană”, în *Banatica*, anul 14, 1996, p. 387-394
- Alegerea Episcopului 1924 - „Alegerea Episcopului Cetății-Albe”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul 42, nr. 12 (525), 1924, p. 747
- AMA - Arhiva Mitropoliei Ardealului
- ANIC - Arhivele Naționale Istorice Centrale
- Anuarul Liceului 1919-1920 - *Anuarul Liceului „Mihai Viteazul” din Alba Iulia*, anul școlar 1919-1920
- Anuarul Ofițerilor 1926 - *Anuarul ofițerilor activi ai Armatei Române pe anii 1926-1927*, București, 1926, p. 678-679
- Ardeleanu 1977 - Ion Senior Ardeleanu, „Centenarul despărțământului Astei sălăjene (1877-1948)”, în *Acta Musei Porolissensis*, I, 1977, p. 337-346
- Arhire 2018 - Sorin Arhire, „Generalul Henri Berthelot la Alba Iulia”, în Laura Stanciu (coordonator), *Alba Iulia. Memoria urbis*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018, p. 315-316
- ASSBOR - Arhiva Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române
- Astra 1928 - *Astra în anii de după război (1918-1928)*, Sibiu, Editura Asociațiunii, 1928
- Avram, Mariș, Oprișiu 1992 - Mircea Avram; Ion Mariș; Mircea Oprișiu, (Redactori), „Astra” 1861-1991. 130 de ani de la înființare, Sibiu, Biblioteca Județeană „Astra”, Pilsib, 1992
- Banciu 1920 - Axente Banciu, „Universități populare”, în *Transilvania*, LI, nr. 2, 1920, p. 174-177
- Barițiu 1869 - George Barițiu, „Adunați documente și le păstrați”, în *Transilvania*, II, nr. 12, 1869, p. 137-138
- Bârseanu 1911 - Andrei Bârseanu, „La jubileul de cincizeci de ani al Asociațiunii”, în *Transilvania*, anul XLII, nr. 4 jubiliar, iulie-august 1911, p. 325
- Bâscă 1988 - Ioan Bâscă, „Izvoare de mare valoare și autenticitate Unirea din Blaj 1918 și Alba Iulia organ al proclamării unității naționale”, în *Presa noastră*, 32, nr. 11-12, 1988, p. 59-61
- Bibliotecile aflătoare 1912 - „Bibliotecile aflătoare pe teritoriul despărțământelor Asociațiunii cu sfârșitul anului 1911”, în *Transilvania*, XLIII, nr. 5, 1912, p. 375
- Biro 2016 - Doina Hendre Biro, „La bibliothèque d'Ignace Batthyány par listes, inventaires et

- catalogues”, în *Transilvania*, Serie nouă, nr. 4-5, 2016, p. 192-198
- Borș 2015 - Silviu Borș, „Aspecte din activitatea Bibliotecii Centrale a Asociațiunii”, în *Asociaționism și nationalism cultural în secolele XIX-XX. 150 de ani de la întemeierea ASTREI* (coordonatori: Liviu Maior, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan), Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2015, p. 161-172
- Breviar 1993 - *Breviar Alba Iulia*, Alba Iulia, Inspectoratul pentru Cultură al Județului Alba, 1993
- Brusanowski 2005 - Paul Brusanowski, *Învățământul confesional ortodox din Transilvania între anii 1848-1918. Între exigențele statului centralizat și principiile autonomiei bisericești*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2005
- Bucur, Lupea 2001 - Alexandru Bucur, Cornel Lupea, *Ofițerii români. Din Regimentul 1 Grăniceresc român de la Orlat*, Sibiu, Editura Etape, 2001
- Bucuța 1928 - Emanoil Bucuța, „Educația adulților în România”, în *Lamura*, nr. 4-5, 1928, p. 98
- Cartea Încoronării 1923 - *Cartea Încoronării. Album comemorativ*, București, Imprimeria Națională, 1923
- Chirilă 1946 - Traian Chirilă, *Reuniunea culturală națională a meseriașilor români din Sibiu - La 80 de ani*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1946
- Cornea 1993 - Lucia Cornea, „Aspecte ale activității Despărțământului Tinca al Astei în perioada interbelică”, în *Crisia*, anul XIII, 1983, p. 221-228
- Cornea 1994 - Lucia Cornea, „Principalele direcții de activitate ale Astei bihorene în perioada interbelică”, în *Crisia*, XXIV, 1994, p. 145-205
- Cornea, Catrina, Lăcătușu 2008 - Luminița Cornea; Constantin Catrina; Ioan Lăcătușu, *Teculeștii din neam în neam*, Sfântu-Gheorghe, Editura Angustia, 2008
- Curelea 2014 - Dragoș Curelea, „Contribuții punctuale privind activitatea culturală și organizatorică în Despărțământul Alba Iulia al Astei între anii 1900-1924”, în *Lohanul. Magazin cultural-științific*, VIII, nr. 3 (31), 2014, p. 56
- Curelea 2016 - Dragoș Curelea, „Contribuții succinte privind activitatea directorilor Despărțământului Alba Iulia al Astei între ani 1870-1948”, în *Lohanul. Magazin cultural-științific*, X, nr. 3 (39), octombrie 2016, p. 29-30
- Curelea 2017 - Dragoș Curelea, „Evoluții funcționale cu privire la cunoașterea istoriei bibliotecilor pentru popor din Despărțământul Alba Iulia al Astei între anii 1887-1946”, în *Sargetia*, Serie nouă, VIII (XLIV), 2017, p. 403-427
- Curelea 2017a - Dragoș Curelea, „Unele considerații privind conferințele pentru intelectuali susținute în cadrul Despărțământului Alba Iulia al Astei între anii 1919-1948”, în *Buletinul Fundației Urechia*, anul 15, nr. 18, noiembrie 2017, Serie nouă, p. 176-204
- Curelea 2018 - Dragoș Curelea, „Contribuții privind Statutele Reuniunii sodalilor (meseriașilor) români din Sibiu. Organizare, manifestări culturale, realizări între anii 1867-1946. Repere, date statistice, bibliografie”, în *Anuarul Societății de Științe Istorice din România, Filiala Sibiu*, Nr. 1/2018, p. 39-47
- Curelea 2018a - Dragoș Curelea, „Contribuții punctuale privind organizarea și desfășurarea celor trei adunări generale al Asociațiunii Transilvane în Alba Iulia (1866, 1875, 1886)”, în (coordonatori: Claudiu Canciu; Aurel Popescu), *100 de ani de la Marea Unire*, Sibiu, Editura Techno Media, 2018, p. 9-26
- Curelea 2018b - Dragoș L. Curelea, „Contribuție la o cunoaștere a vieții și activității protopopului greco-catolic de Alba Iulia, Vasile Urzică, între 1916-1942”, în *Subcetate la Centenarul Marii Uniri 1918-2018*, (coordonatori: Dona Dobreanu; Vasile Dobreanu), Târgu Mureș, Editura Cezara Codruța Marica, 2018, p. 68-93
- Curelea, Curelea 2017 - Dragoș Curelea, Daniela Curelea, „Contribuții punctuale privind unele forme specifice de activitate ale Astei în Despărțământul Alba Iulia (1870-1948)”, în *Țara Bârsei*, XVI, nr. 16, Serie nouă, 2017, p. 65-86

- Curelea, Curelea 2018 - Dragoș L. Curelea, Daniela Curelea, „Considerații cu privire la activitatea arhierescă a Părintelui Justinian Teculescu: Episcopul militar de Alba Iulia (1923-1924) și Episcop de Cetatea Albă și Ismail”, în *Tabor*, XII, nr. 9 septembrie 2018, p. 28-37
- Curelea, Curelea 2018a - Dragoș L. Curelea, Daniela Curelea, „Contribuții la cunoașterea stipendiilor, premiilor și burselor de care au beneficiat tinerii din Despărțământul Alba Iulia al Astei între 1872-1939”, în *Unitatea limbii și culturii române. Lucrările prezentate la Congresul Internațional al Culturii Române*, Ediția I, Timișoara, 2018, Timișoara, Editura Academiei, David Press Print, 2018, p. 723-728
- Curelea, Firu 2016 - Dragoș Curelea, Ștefan Firu, „Ioan Teculescu-director al Astei albauliene între exigențele funcției protopopiale și eparhial-militare de Alba Iulia între anii 1902-1924”, în *Acta Carpatica III. Anuarul românilor din sud-estul Transilvaniei*, 2016, p. 193-230
- Curticăpeanu 1961 - Vasile Curticăpeanu, „Întemeierea societății Astra și rolul ei în cultura poporului roman”, în *Studii. Revistă de Istorie*, nr. XIV, 1961, nr. 6, p. 1439-1466
- Curticăpeanu 1968 - Vasile Curticăpeanu, *Mișcarea culturală românească pentru unirea din 1918*, București, Editura Științifică, 1968
- Dușu 1984 - Alexandru Dușu, „Mișcarea pentru unitatea culturală a românilor în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea”, în *Națiunea română. Geneză, afirmare, orizont contemporan*, București, 1984
- Cserni 1904 - Adalbert Cserni, „Apulum maradványok”, în *Századok*, 38, 1904, p. 798-799
- Faur 1973 - Viorel Faur, „75 de ani de la adunarea generală a «Astei» desfășurate la Beiuș”, în *Crisia*, I, 1973, p. 305-316
- Faur 1975 - Viorel Faur, „Despărțământul orădean al «Astei» (1900-1918)”, în *Crisia*, III, 1975, p. 279-285
- Faur 1976 - Viorel Faur, „Înființarea și activitatea despărțământului din Ceica al «Astei» între anii 1910-1914”, în *Crisia*, IV, 1976, p. 265-276
- Faur 1977 - Viorel Faur, „Activitatea despărțământului din Marghita al «Astei» (1910-1914)”, în *Crisia*, V, 1977, p. 481-490
- Faur 1978 - Viorel Faur, „Contribuții la cunoașterea acțiunilor de constituire a despărțământului din Tinca al «Astei» și a primelor demersuri pentru înființarea celor din Salonta și Vascău (1912-1914)”, *Crisia*, VI, 1978, p. 613-627
- Georgescu 1921 - Ioan Georgescu, *Ce este și ce vrea să facă Asociațiunea?*, Sibiu, 1921
- Ghibu 1925 - Onisifor Ghibu, *Evoluția secțiilor literare și științifice ale „Astei”*, Sibiu, Biblioteca „Astra”, nr. 10, 1925
- Giura, Giura 2008 - Lucian Giura, Maura Geraldina Giura, *Despărțământul Mediaș al Astei (1890-1948)*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2008
- Giura, Giura 2014 - Lucian Giura, Maura Geraldina Giura, „Adunările generale ale Astei de la Deva (1874, 1899, 1932)”, în *Sargetia*, anul V (XLI), Serie nouă, 2014, p. 265-276
- Glodariu 1969 - Eugenia Glodariu, „Biblioteci populare ale Astei”, în *Acta Musei Napocensis*, VI, Cluj-Napoca, 1969, p. 347-360
- Glodariu 1970 - Eugenia Glodariu, „Biblioteci populare ale Astei”, în *Acta Musei Napocensis*, VII, Cluj-Napoca, 1970, p. 308-328
- Glodariu 1972 - Eugenia Glodariu, „Schimbări survenite în organizarea Astei (1895-1897)”, în *Centenar muzeal orădean*, Oradea, [Institutul Poligrafic Oradea], 1972, p. 369-372
- Goția 1994 - Dorin Goția, „Astra și comemorarea lui Avram Iancu în 1924”, în *Restituiri*, anul II, 1994, p. 126-141
- Goția 1999 - Dorin Goția, „Prelegerile și conferințele ca mijloace de propagandă promovate de ASTRA la începutul secolului al XX-lea”, în *Angustia*, nr. 4, 1999, p. 286-290

- Greco 1987 - Victor V Greco (coordonator), *Astra 1861-1950. Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, Institutul Poligrafic Sibiu, 1987
- Groza 2012 - Mihai-Octavian Groza, *Documente privind activitatea Consiliului Național Român din Alba-Iulia*, Sebeș, Editura Emma Books, 2012
- Groza 2014 - Mihai-Octavian Groza, „Consiliul Național Român din Blaj versus Consiliul Național Român din Alba Iulia”, în *Administrație românească arădeană. Studii și comunicări din Banat-Crișana*, IX, Arad, „Vasile Godiș” University Press, 2014, p. 126-135
- Hulea 1944 - Eugen Hulea, *Astra. Istoric, organizare, activitate, statute și regulamente*, Sibiu, Editura Astrei, 1944
- Hulea 1973 - Eugen Hulea, „Avocat dr. Zaharia Muntean din Alba Iulia”, în *Apulum*, XI, 1973 p. 897-900
- Hulea 1977 - Eugen Hulea, „Andrei Bârseanu (1858-1922)”, în *Apulum*, XV, 1977, p. 497-515
- Holhoș 1987 - Ion Holhoș, „Sistemul organizatoric pentru susținerea și realizarea progresului cultural-educativ al Astrei”, în *Astra 1861-1950. 125 de ani de la înființare*, Sibiu, Biblioteca Județeană „Astra”, Institutul Poligrafic Sibiu, 1987
- Iancu 1979 - Gheorghe Iancu, „Adunarea generală a Astrei ținută la Abrud în septembrie 1938”, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, anul XXII, 1979, p. 457-468
- Iancu 1985 - Gheorghe Iancu, *Contribuția Consiliului Dirigent la consolidarea statului național unitar român (1918-1920)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985
- Itu 1981 - Maria Itu, *Forme instituționalizate de educație populară în România 1859-1918*, București, Editura Enciclopedică, 1981
- Ittu 2005 - Ittu Constantin, *Tainele Bibliotecii Brukenthal*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, 2005
- Jurebiță 1932 - George Jurebiță, „Viața și activitatea P.S. Sale. Scurtă schiță biografică”, în *Buletinul Episcopiei Cetății Albe-Ismail*, IX, nr. 8, august 1932, p. 2-38
- Josan 1972 - Nicolae Josan, „Contribuții la cunoașterea vieții și activității memorandistului Rubin Patiția”, în *Apulum*, X, 1972, p. 514-550
- Josan 1993 - Nicolae Josan, „Înființarea și activitatea Despărțământului Alba Iulia al „Astrei” până la 1900”, în *Apulum*, XXVII-XXX, 1993, p. 377-378
- Josan 1996 - Nicolae Josan, „Noi contribuții și precizări privind înființarea și începuturile activității «Astrei»”, în *Apulum*, XXXIII, 1996, p. 75-87
- Josan 2000 - Nicolae Josan, „Cărturarii județului Alba în slujba Unirii Transilvaniei cu România” în *Apulum*, XXXVII/II, 2000, p. 189-190
- Josan 2002 - Nicolae Josan, *Memorandistul moș Rubin Patiția (1841-1918)*, Alba Iulia, Editura Altip, 2002
- Lascu, Știrban 1987 - Viorica Lascu, Marcel Știrban, (editori), *Consiliul Național Român din Blaj*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987
- Lăcătușu 1994 - Ioan Lăcătușu, „Episcopul Justinian Teculescu militant pentru unitatea națională a românilor”, în *Apulum*, XXXI, 1994, p. 407-414
- Lăcătușu 1998 - Ioan Lăcătușu, *Personalități din Covasna și Harghita*, Cluj-Napoca, Editura Carpatina, 1998
- Lupeanu 1932 - Alexandru Lupeanu, „Biblioteca Centrală din Blaj”, în *Boabe de grâu*, II, nr. 12, 1932, p. 625
- Maior, Pop, Bolovan 2015 - Liviu Maior, Ioan-Aurel Pop, Ioan Bolovan (coordonatori) *Asociaționism și nationalism cultural în secolele XIX-XX. 150 de ani de la întemeierea ASTREI*, Cluj-Napoca, Academia Română. Centrul de Studii Transilvane, 2015

- Manciulea 1938 - Ștefan Manciulea, *Biblioteca Centrală din Blaj*, Blaj, Tiparul Tipografiei Mitropoliei Greco-catolice, 1938
- Matei 1986 - Pamfil Matei, *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA) și rolul ei în cultura națională (1861-1950)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1986
- Matei 2005 - Pamfil Matei, *Asociațiunea în lumina documentelor. (1861-1950). Noi contribuții*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”, 2005
- Mârza 1986 - Dan Mârza, „Despărțământul Dej al Astrei”, în *Acta Musei Porolissensis*, anul X, 1986, p. 537-543
- Mârza, Moga 1990 - Eva Mârza, Valer Moga, „Muzeul Unirii din Alba Iulia. I. Tradiții muzeografice”, în *Apulum*, XXVII-XXX, 1990, p. 417-442
- Mârza 2010 - Iacob Mârza, „Conceptul de educație în gândirea iluminist-romantică a românilor din Transilvania”, în *Istoria României prin concepte* (Victor Neumann, Armin Heinen coord.), Polirom, Iași, 2010, p. 93
- Mârza 2017 - Iacob Mârza, *Zenovie Păclișanu. Contribuții la o monografie*, ediție de Radu Mârza, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017
- Mircea 2011 - Gabriela Mircea, „Elita și comunitatea românească din Alba Iulia în primele decenii ale secolului al XX-lea. Spicuri din tipărituri și documente de epocă (I)”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, tom L, 2011, p. 111-128
- Mircea, Le Nir 2013 - Gabriela Mircea, Marily Le Nir, „Momente din activitatea didactică și culturală a profesorului Pierre Chanier la Alba Iulia (1922-1939)”, în *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 5, 2013, p. 477-506
- MNUAI - Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia
- Moga 1994 - Valer Moga, „Despărțământul Alba Iulia al „Astrei” (1918-1948)”, în *Apulum*, XXXI, 1994, p. 441-491
- Moga 1996 - Valer Moga, „Adunările generale ale «Astrei» în perioada 1918-1930”, în *Apulum*, XXXIII, 1996, p. 185-214
- Moga 2003 - Valer Moga, *Astra și Societatea (1918-1930)*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003
- Moga 2018 - Valer Moga, „Consiliul Național Român din Alba Iulia”, în Laura Stanciu (coordonator), *Alba Iulia. Memoria urbis*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018, p. 286-289
- Moga 2018a - Valer Moga, „Liceul „Mihai Viteazul din Alba Iulia. Aproape de centenar (1919-2019)”, în Laura Stanciu (coordonator), *Alba Iulia. Memoria urbis*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018, p. 308-313
- Moga 2018b - Valer Moga, „Primul primar român al orașului”, în Laura Stanciu (coordonator), *Alba Iulia. Memoria urbis*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2018, p. 293-295
- Nicola 2009 - Nicola, Roxana Gabriela, *Despărțămintele ASTREI în Comitatele Hunedoara și Zarand (1873-1918)*, Sibiu, Editura Techno Media, 2009
- Nicolescu, Dobrescu, Nicolescu 1998 - Gheorghe Nicolescu, Gheorghe Dobrescu, Andrei Nicolescu, *Preoți în tranșee 1941-1945*, București, Editura Europa Nova, 1998
- Păcurariu 1975 - Mircea Păcurariu, „Listele cronologice ale ierahilor Bisericii Ortodoxe Române”, în *Biserica Ortodoxă Română*, anul XCIII, nr. 3-4, 1975, p. 352
- Păcurariu 1997 - Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*. Ediția a II-a, vol. III, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1997
- Păcurariu 2015 - Mircea Păcurariu, *Cărturari sibieni de altădată*, Sibiu, Editura Andreiană, 2015
- Pentelescu, Preda 2003 - Aurel Pentelecu, Gavriil Preda, *Mitropolitul Pimen Georgescu. Viața și înfăptuirile sale (1853-1934)*, Ploiești, Editura Printeuro, 2003

- Pentelescu, Preda 2006 - Aurel Pentelecu, Gavriil Preda, „Justinian Teculescu-primul episcop al Armatei Române. Documente inedite”, în *Angvstia*, nr. 10, 2006, p. 125-136
- Pentelescu, Preda 2009 - Aurel Pentelecu, Gavriil Preda, „Episcopul Justinian Teculescu la Eparhia Cetatea Albă-Ismail”, în *Angvstia*, 13, 2009, p. 187-194
- Pentelescu, Petcu 2016 - Aurel Pentelescu, Ionuț-Constantin Petcu, *Episcopii Armatei Române. Biografii. Documente (1921-1948)*, București, Editura Militară, 2016
- Pinca 2000 - Petru Pinca, „Episcopul Justinian Teculescu (1865-1932). Pagini din viața și activitatea sa”, în *Angvstia*, nr. 10, 2000, p. 103-124
- Pinca 2013 - Petru Pinca, *Istoricul Episcopiei Armatei (cu Sediul la Alba Iulia), între anii 1921-1948*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2013
- Plămădeală 1987 - Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea, Documente și corespondență*, București, E.I.B.M.B.O.R., 1987.
- Popa 1929 - Traian Popa, „Amintiri din revoluția din 1918”, în *Alba Iulia*, anul 11, nr. 24, 1929, p. 7-8
- Popa 2013 - Ioan Popa, *Dimensiuni etno-identitare și național-politice în spațiul școlar sud-transilvănean*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013
- Popa-Lisseanu 1935 - Traian Popa-Lisseanu, *Soldatul Necunoscut. Istorie și cult*, București, 1935
- Popescu 1940 - Grigore N Popescu, *Preoțimea română și Întregirea neamului, vol. II Temnițe și lagăre*, 1940
- Popescu, Pascu 1989 - Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Pascu (coordonatori), *Documentele Unirii - 1918 la români. Unirea Transilvaniei cu România*, vol. X, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989
- Preda 1944 - Gheorghe Preda, *Activitatea „Astrei” în 25 de ani de la Unire (1918-1943)*, Sibiu, Editura Astrei, 1944
- Prodan 1992 - David Prodan, *Transilvania și iar Transilvania. Considerații istorice*, București, Editura Enciclopedică, 1992
- Protocolul despre a Șasea adunare 1866 - *Protocolul despre a Șasea Adunare generală, ce Asociațiunea transilvana pentru literatura și cultura poporului român a ținut-o la Alba Iulia*, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1866
- Regulamentul despre modul 1868 - „Regulamentul despre modul întrebuițării bibliotecii Asociațiunii Transilvane pentru literatura și cultura poporului roman”, în *Transilvania*, 23/1 decembrie 1869, p. 277-278
- Reprezentările artistice 1912 - „Reprezentările artistice literare ținute în cursul anului 1911”, în *Transilvania*, anul XLIII, nr. 5, 1912, p. 373
- Retegan 1983 - Simion Retegan, *Conștiință și acțiune națională în satul românesc din Transilvania la mijlocul sec. al XIX-lea (1860-1867)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983
- Rusu 1977 - Iosif Rusu, „Episcopul Justinian Teculescu”, în *Îndrumător pastoral*, anul I, 1977, p. 253-254
- SJAAN - Serviciul Județean Alba al Arhivelor Naționale
- SJSAN - Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale
- Sigmirean 2000 - Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă. Studenți români la universități din Europa Centrală și de Vest*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000
- Sigmirean 2007 - Cornel Sigmirean, *Intelectualii și societatea modernă. Repere central-europene*, Târgu Mureș, Editura Universității „Petru Maior”, 2007
- Sigmirean 2015 - Cornel Sigmirean, „La belle époque: student român din Transilvania la universitățile europene”, în *Viața cotidiană în Sibiul secolelor XIX-XX*, (coordonatori: Ioan Popa; Mihaela Grancea), Sibiu, Astra Museum, 2015, p. 49-69
- Sigmirean 2016 - Cornel Sigmirean, „Elita românilor din Transilvania la 1918: educație, proiecte

- și opțiuni politice”, în *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu». Series Historica*. Supliment nr. 1, 2016, p. 181-205
- Sigmirean, Boldea, Costea 2011 - Cornel Sigmirean, Iulian Boldea, Simion Costea (coordonatori), *Culture, Elites and European Integration/Cultures, elites et integration european*, Paris, Editions ProdifMultimedia, 2011
- Suciu 2000 - Dumitru Suciu, *Antecedentele dualismului austro-ungar și lupta națională a românilor din Transilvania 1848-1867*, București, Editura Albatros, 2000
- Sofronie 1996 - Mihai Sofronie, *Aspecte ale activității Asociațiunii transilvane (ASTRA) până la 1918*, Sibiu, Editura Caleidoscop, 1996
- Stan, Șerban 2002 - Constantin I Stan, Ioan I Șerban, „Călătoria generalului Henri M., Berthelot în Transilvania și Banat (decembrie 1918-ianuarie 1919)”, în *Apulum*, XXXVIII/2, 2002, p. 176
- Stanca 1925 - Sebastian Stanca, *Contribuția preoțimii române din Ardeal la războiul pentru întregirea neamului (1916-1918)*, Cluj, 1925
- Stancu 2008 - Vasile Stancu, „Un Vlădică ardelean în Basarabia. Justinian Teculescu, Episcop de Cetatea Albă-Ismail”, în *Români din afara granițelor țării, Iași-Chișinău: legături istorice*, Iași, 2008
- Statutele 1910 - *Statutele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1910
- Statutele 1920 - *Statutele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, Sibiu, Tipografia Arhidiecezană, 1920
- Șandru, Borda 1998 - Ilie Șandru, Valentin Borda, *Un om pentru istorie, Patriarhul Miron Cristea*, Casa de Editură „Petru Maior”, Târgu-Mureș, 1998
- Ștefănescu 1984 - Ștefan Ștefănescu (editor), *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984
- Tablou sumar 1914 - „Tablou sumar despre starea și activitatea despărțământelor în cursul anului 1913”, în *Transilvania*, anul XLV, nr. 7-9, 1914, p. 293
- Tampa 1978 - Magdalena Tampa, „Din începuturile bibliotecii de la Blaj-despre inventarul manuscris din 14 iunie 1747”, în *Biblioteca și cercetarea*, III, 1978, p. 126-145
- Tampa 1981 - Magdalena Tampa, „Din nou despre începuturile bibliotecii de la Blaj. Cărți și posesori: Grigore Maior”, în *Biblioteca și cercetarea*, V, 1981, p. 93-105
- Tăslăuanu 1911 - Octavian Codru Tăslăuanu, „Despărțământele Asociațiunii”, în *Transilvania*, nr. 4 jubiliar, iulie-august, 1911, p. 478-483
- Teculescu 1918 - Ioan Teculescu, „Mulțumită”, în *Telegraful român*, LXVI, nr. 49-50, 1918, p. 49-50
- Teculescu 1931 - Justinian Teculescu, (Episcop), *Pentru neam și pentru lege*. Cuvântări și predici, Sighișoara, 1931. Volum reeditat cu binecuvântarea P.S. Ioan, Episcop al Covasnei și Harghitei, Ediție îngrijită de Luminița Cornea, Sfântu Gheorghe, Editura Angustia, 2006
- Teculescu 1938 - Horea Teculescu, „Sfârșitul unei lupte de veacuri - Ultima adunare a românilor din Ardeal ținută sub vechiul regim, la Alba-Iulia”, în *Calendarul pe anul 1938 al Ligii antirevizioniste române*, București, Tipografia ziarului „Universul”, 1938
- Tulbure 1937 - Gheorghe Tulbure, „Școala sătească din Ardeal în epoca lui Șaguna”, în *Saul și școala*, nr. 5-6, 1937, p. 5-6
- Turc 2000 - Lucia Turc, „Istoriografia privind bibliotecile românești din Transilvania (1850-1918)”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Historia*, anul LXV, nr. 1-2, 2000, p. 85-100
- Turc 2001 - Lucia Turc, „Tipurile de biblioteci românești transilvănene în Epoca Modernă (1850-1918)”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Seria Historia*, anul LXVI, nr. 1-2, 2001, p. 59-80

- Turda 2003 - Marius Turda, "The Magyars a Ruling Race: The Idea of National Superiority in Fin de Siècle Hungary", în *European Review of History*, nr. 10, 2003, p. 31-33
- Tomoni 2003 - Dumitru Tomoni, „Interferențe culturale între Banat și Ardeal în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Legăturile Asociațiunii cu Banatul (1861-1896)”, în *Revista istorică*, serie nouă, tomul, XIV, nr. 1-2, București 2003, p. 167-178
- Tomoni 2009 - Dumitru Tomoni, *Societate, cultură și politică. „Astra” în Banat (1896-1948)*, Timișoara, Editura Înviearea, 2009
- Vintilescu 1987 - Virgil Vintilescu, *Secvențe literare. Repere literare bănățene (1880-1918)*, Timișoara, Editura Facla, 1987

Cuvinte cheie: Ioan Teculescu, despărțământ, Astra, Alba Iulia, Episcopia armatei

Key words: Ioan Teculescu, department, Astra, Alba Iulia, Army Bishopric, Militar Diocese